

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

2011 VIBYBOGEN

UDGIVET AF VIBY LOKALHISTORISKE FORENING

ibybogen **2011**

udgivet af
Viby lokalhistoriske
Forening

Eget forlag, Viby J. 2011

Vibybogen 2011.
Årsskrift fra Viby lokalhistoriske Forening
22. årgang

Redaktion:

Tove Glud Rasmussen
Ole Linå Jørgensen
Ejvind Hansen
Leif Nielsen

Redaktionens adresse:

Viby Bibliotek, Skanderborgvej 170, 8260 Viby J.
www.lokalhistorieiaarhus.dk/viby

Sats og lay-out:

LEIFstyle grafisk

Bavnegårdsvej 92, 8361 Hasselager
Tlf. 86 28 56 84

Tryk: Kongsvang Bogtrykkeri A/S, Tlf. 86 14 01 13

Papir: Omslag: Invercote 240 gr., indhold: Maxi Silk 130 gr.

Oplag: 750

ISSN: 1601-0078

ISBN: 978-87-994085-1-1

Løssalgspris: 90 kr.

Artiklerne kan frit kopieres med angivelse af kilde.

Fotos:

Hvor intet andet er angivet, er billederne udlånt fra Viby lokalhistoriske Samling

Forside:

Arnt Uhre: Kunstnerens fortolkning af : Kongemødet på Viby Kongsgård 1176,
originalmaleri befinder sig på Viby Skole,
fra venstre: Absalon, Valdemar og Hellig Niels.

Indmeldelse i Viby lokalhistoriske Forening kan ske ved henvendelse til Viby Bibliotek eller
e-mail: toveglud@stofanet.dk

i har igen i år fornøjelsen af at fylde dette årsskrift med interessante lokalhistoriske beretninger fra Vibys lokalområder. Du kan her læse og fordybe dig i vidt forskellige emner og det er vort håb, at du vil stoppe op for at filosofere lidt over historierne og måske bringe nogle af dit eget livs relaterede oplevelser frem på nethinden.

Vi har til historien om Kongsgården fået kunstnerisk hjælp og involvering fra kunstneren Arnt Uhre, der velvilligt har stillet sine tegninger til rådighed for Vibybogen og dermed er med til at levendegøre fortolkningen om en tid, hvor Viby gjorde et vigtigt indtog i danmarkshistorien.

I år har vi desuden "sakset" nogle små historier fra noget af alt det materiale, der passes på i Viby lokalhistoriske Arkiv.

At vi passer på rigtig mange sager kan også ses af, at vi også føler os forpligtede overfor fremtidige generationer. Det har derfor været et naturligt valg at trykke denne bog på certificeret papir, miljøvenligt og bæredygtigt.

God læselyst !

***I*NDHOLDSFORTEGNELSE:**

<i>Erik Hall:</i> Hvolby & Hall	7
<i>Tove Glud Rasmussen:</i> Kongsgården	19
<i>Ejvind Hansen:</i> Fiskehandlere i Viby	31
<i>Finn Egeland Hansen:</i> Telefoncentralen i Kongsvang	39
<i>Leif Nielsen:</i> Så gol den røde hane	53
<i>Jytte Kristensen:</i> De "glemte butikker"	61
Beretning fra Viby lokalhistoriske Forening	67
Beretning fra Viby lokalhistoriske Samling	69
Indholdsfortegnelse 3 tidligere udg. Vibybogen	72

Erik Hall

Hvolby & Hall

Bag firmanavnet Hvolby & Hall står personerne Henry Hvolby og August Hall. Sidstnævnte er min far (1908 - 1989), født i Viby som yngste barn af rebslager på FDB, Theodor Julius Hall (1862 - 1946), og Karen Kristiane Marie f. Jensen (1865-1949).

August har gået næsten syv år i Viby Skole - skolegangen her blev kun afbrudt af et kort ophold i Esbjerg - og han gik ud af skolen efter sin konfirmation i 1923. Derefter kom han i lære som møbelsnedker, men hans mester gik konkurs, og så måtte han afslutte læretiden hos sin svoger Harald Olsen, der var medejer af møbelfabrikken Hansen & Olsen på Trøjborg. Efter sin soldatertid fortsatte han her som snedkersvend nogle år, men efter en uoverensstemmelse med en af sine mestre forlod han firmaet og gik ud til 1930'ernes deprimerende arbejdsløshed.

Min mor, Irma f. Jacobsen (1910 - 1993), har fortalt mig, hvordan hun reagerede, da August kom hjem og fortalte, at han havde sagt sit job op. Hun kikkede forfærdet på ham og sagde: ”Jamen, hvad skal vi så leve af?”

På dette tidspunkt må han have mødt Henry Hvolby, som var født i 1912 og levede til sidst i 1990'erne. De to unge snedkersvende nægtede at stille sig op i køen af arbejdsløse og besluttede at starte deres eget firma. Det må være sket omkring min fødsel i januar 1936. Deres første adresse var et par lokaler på Nordbygård, og fra starten slog de sig op på fabrikation af møbelstel, altså som en slags underleverandører, og det fortsatte de med resten af deres arbejdsliv med et par mindre udsving.

Tiden på Kongevej

Opholdet på Nordbygård må have været meget kortvarigt, jeg husker ikke, at jeg har

fået noget som helst konkret fortalt om det, men der har sikkert været for lidt plads, og på et tidspunkt flytter de til Kongevej og lejer sig ind hos cykelhandler Bjerregaard, der i sin baggård havde en bygning, der var velegnet til et beskedent møbelsnedkeri. Det må omtrent have været der, hvor banken Nordea i dag har lokaler.

Bygningen bestod af to etager, den underste blev indrettet til maskinsnedkeri, hvor Hvolby havde kommandoen. På første sal stod min far for ledelsen, her blev møbelstøtterne samlet og færdiggjort, inden de skulle sendes videre til aftagerne. I hele

perioden på Kongevej var der vel to eller tre ansatte, en af dem hed Tage Pedersen, en anden var maskinsnedker Andersen. Desuden var der en læredreng, Holger, der senere skiftede erhverv og blev buschauffør ved Aarhus Sporveje.

Fabrikken på Kongevej står lysende klar i min erindring. Jeg har været der mange gange under og lige efter krigen, enten direkte fra skole eller fra Enghavevej på min første cykel. Man kom ned i gården ad en smal nedkørsel, den blev bevogtet af cykelhandlerens glubske hund, en tysk boxer ved navn Prik, men når jeg var kommet

Fra fabrikken på Kongevej. Fra venstre: August Hall, Henry Hvolby, maskinsnedker Andersen og Tage Pedersen FOTO: PRIVATEJE

forbi den med livet i behold, blev jeg mødt af lyden fra båndsaen eller en af de andre maskiner.

Jeg gik straks op på første sal, hvor der blev hamret og høvlet. Lidt efter fortsatte jeg ad en stejl trappe op på loftet, her lå der en større samling af kasserede ugeblade, Hjemmet, Hus & Hjem og Familiejournalen, som blev brugt til at pakke møbelstellene ind i, inden vognmand Steffensen kørte dem til Viby Station på sin vogn trukket af hesten Musse. Ugebladene blev flittigt studeret af den læsebegærlige skoledreng, inden de blev inddraget til indpakning. Min yndlingslitteratur var tegneserierne Willy på Eventyr, Børnene på Sydhavsøen og Knold & Tot, Jeg ved ikke, hvor godt firmaet er kom-

Branden 1947 set fra Fredensvej

FOTO: JOHAN CLAUSEN

Branden 1947 set fra Viby Torv

FOTO: JOHAN CLAUSEN

met gennem krigen, men jeg har aldrig hørt beklagelser over økonomien i de fem forbandede år. Jeg spurgte engang min far, om de havde været nødt til at lave noget for tyskerne, men det var ikke tilfældet.

I de første år af efterkrigstiden kom der en opgangstid, efterspørgslen på møbler var stor, og Hvolby & Hall blev nødt til at udvide. Det skete ved at leje et lokale på den modsatte side af Kongevej, i mekaniker Christensens gård. Her blev der indrettet et værksted, hvor forskellige dele af møblerne blev sprøjtelakeret. Det skulle vise sig at være lidt af en katastrofe.

I en af de første vintermåneder af 1947 brød værkstedet af uopklarede årsager i brand og stod ikke til at redde. Der var

August og Henry august 1947

FOTO: PRIVATEJE

ikke så mange forbud på den tid, og da alle voksne mænd var rygere, kan en eller anden have været uforsigtig med en tændstik.

Min far var frivillig brandmand og var selv med til at sprøjte vand på sin egen virksomhed i et forsøg på at slukke ilden, men det var alt sammen forgæves. Det hele var lov-mæssigt forsikret, men hvor god dækningen har været, ved jeg ikke.

Ak ja, hvor er der mange ting, man gerne ville have spurgt sine forældre om, mens der var mulighed for det.

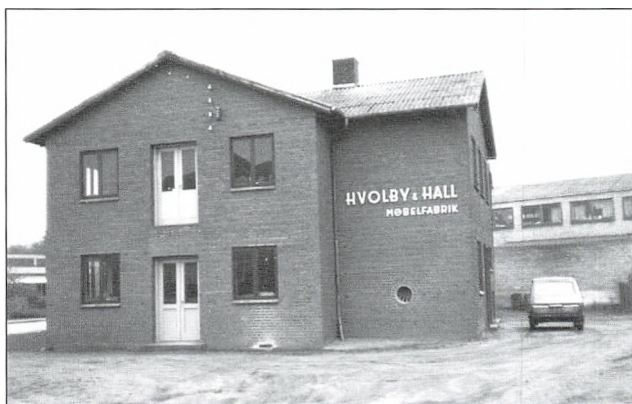
Den nye fabrik

Nu stod Henry og August overfor en virkelig udfordring, et dilemma, som krævede en vidtrækkende beslutning. Skulle de resignere og fortsætte produktionen af stel til dagligstuemøbler i cykelhandlerens bag-gårdshus, som længe havde været for lille, eller skulle de tage det helt store spring, flytte derfra og starte forfra i nye omgivelser?

De valgte det sidste, hvad der fik konsekvenser for familien Hall. De besluttede nemlig at bygge en helt ny fabrik på halvdelen af grunden på Enghavevej 18, hvor jeg var født og havde boet hele mit 11-årige liv sammen med min mor og far og mine bedsteforældre - og selvfølgelig min bror Ole, som var blevet født i 1942.

Min bedstefar var død året før. Det var godt, at han ikke skulle opleve den store forandring, for han ville have græmmet sig over at se sin elskede have forvandlet til en byggeplads. Min bedstemor sagde ikke noget, hun vidste godt, at hendes yngste søn ikke var havemand, og desuden var hun blevet så gammel, at kun familien betød noget for hende.

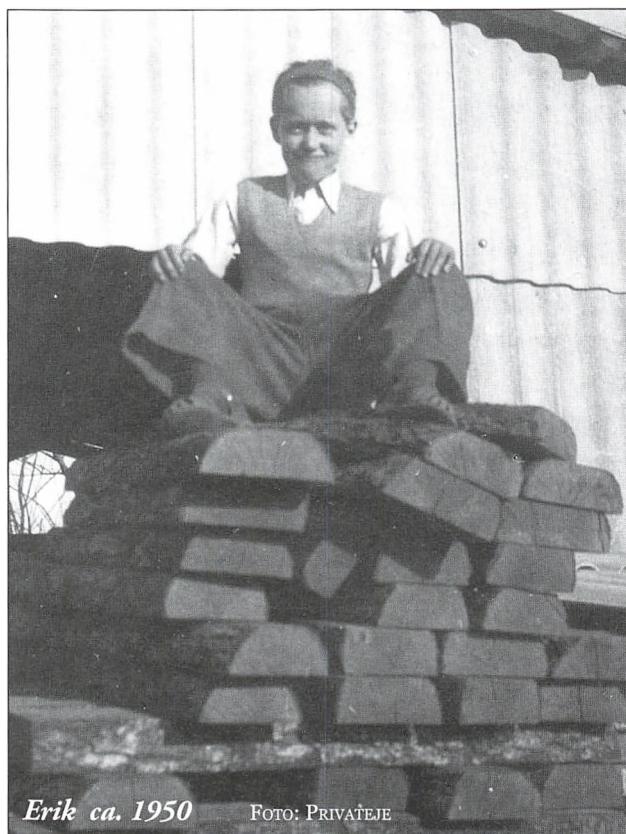

Den nye fabrik set fra Enghavevej ca. 1960 FOTO: PRIVATEJE

Byggeriet af den nye fabrik fandt sted i løbet af sommeren 1947. Der havde været problemer med at få tilladelse til indkøb af de nødvendige byggematerialer, for der var nogle ret skrappe restriktioner i årene efter krigen, og noget måtte købes ”sort”, men det lykkedes da at få fabrikken færdig. Der kunne holdes rejsegilde og lidt senere indvielsesfest i sensommeren samme år.

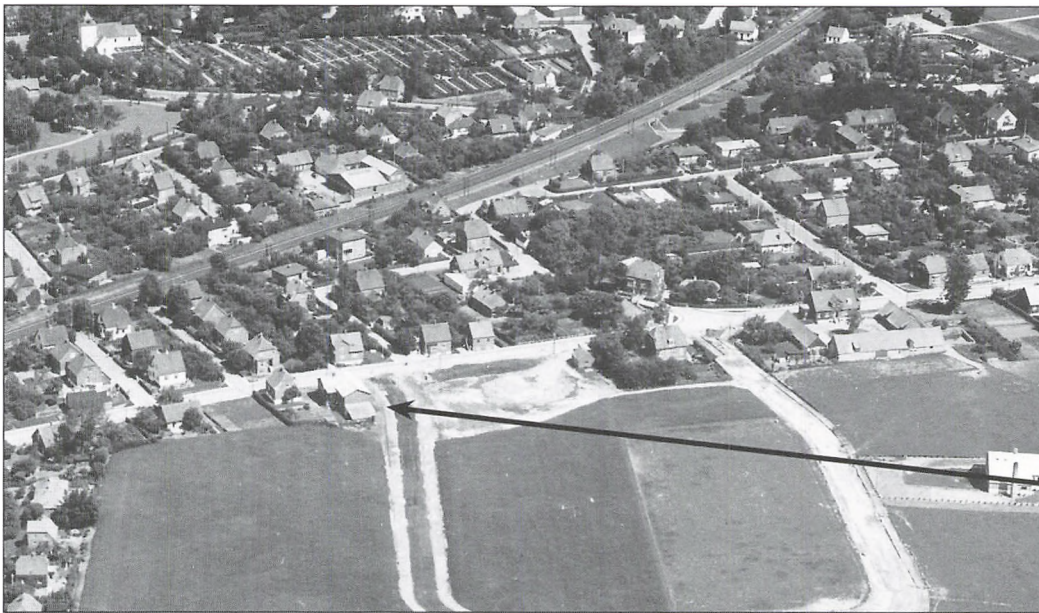
Jeg fulgte levende med i byggeriet og brugte byggepladsen som legeplads efter fyraften sammen med mine kammerater. Der var ikke flere håndværkere, end at man hurtigt lærte dem at kende. Jeg var mest imponeret af murerarbejdsmanden, der med et bundt røde mursten, som han bar i en slags klemme, og en høj spand med mørtel i et åg på skuldrene kravlede op ad de stejle stiger til det øverste stillads.

Vores paradis af en have havde dannet ramme om barndommens fantasifulde lege, den var nu blevet reduceret til et beskedent område bag villaen med en lille græsplæne og et par frugttræer, men for både min mors og fars vedkommende tror jeg, det var en lettelse at slippe for havearbejdet. Ole og jeg tog det hele som en selvfølge, hvad børn jo som regel gør, når det uundgåelige sker.

Erik ca. 1950

FOTO: PRIVATEJE

*Luftfoto over Viby Terp
og Enghavevej, 1955
Hvolby og Hall ses ved
Engtoften, som her er
under etablering*

FOTO: LOKALSAMLINGEN
MØLLEPARKEN

Min far havde den korteste vej til arbejde, han nogensinde havde haft. Til sammenligning kan det nævnes, at han det meste af sin læretid om morgenen måtte cykle fra Viby Terp til Trøjborg og hjem igen efter en otte timers arbejdsdag, foruden at han skulle på Teknisk Skole i Nørre Allé tre aftener om ugen.

For Hvolbys vedkommende var den nye vej til arbejde nogenlunde af samme længde som den gamle. Han boede sammen med sin kone Erna og børnene Bent og Joan på hjørnet af Uraniavej og Rosenvangsallé i en toetages funkisvilla næsten over for Fredenskirken.

De gode år

Økonomisk gik det fint. Der var fortsat gode tider for møbelbranchen, og det betød stor aktivitet i den nye fabrik, som bestod af to etager, hvor indretningen næsten var kopieret efter bygningen på Kongevej. I stueetagen var der maskinsnedkeri og sprøjteværksted plus et rum mere, på første sal blev de forskellige dele til møblerne forarbejdet og færdiggjort. Her var der også et beskedent kontor og et toilet. En ganske lille kælder blev brugt til opbevaring af spåner og savsmuld, altså affaldet fra maskinsnedkeriet.

Hvolby & Hall havde allerede haft telefon i fabrikken på Kongevej, Viby Central nummer 224, den fulgte nu med til Enghavevej, og det var et ekstra plus, at der blev omstilling til villaen.

Noget så selvfølgelig som centralvarme, i hvert fald efter vore dages begreb, var der ikke tale om på fabrikken. Begge etager blev varmet op af såkaldte limovne, en slags liggende kakkelovn, hvor der blev fyret med træ. En sådan ovn havde et dobbelt formål, den varmede rummet op og blev samtidig brugt til at smelte de faste blokke af lim til en flydende masse, som var helt uundværlig til samling af møbelstellene.

I maskinsnedkeriet var der en fræser - i den lokale jargon udtalt frajser - tykkelses-høvl, båndpudser og en såkaldt afretter. På første sal var der fire eller fem høvlbænke med alt det nødvendige værktøj og tilbehør - høvl, hammer, sav, knibtang, boremaskine, skruetrækker, skruetvinger, søm, skruer, sandpapir og meget andet.

Som jeg her har beskrevet fabrikken og dens tilbehør, lever den i min erindring. Senere kom der selvfølgelig ændringer, efterhånden som el-værktøj, koldlim og lignende medvirkede til en modernisering.

Bag ved fabriksbygningen var der et skur med et skrånende eternittag, hvor Viby Tømmerhandel regelmæssigt afleverede

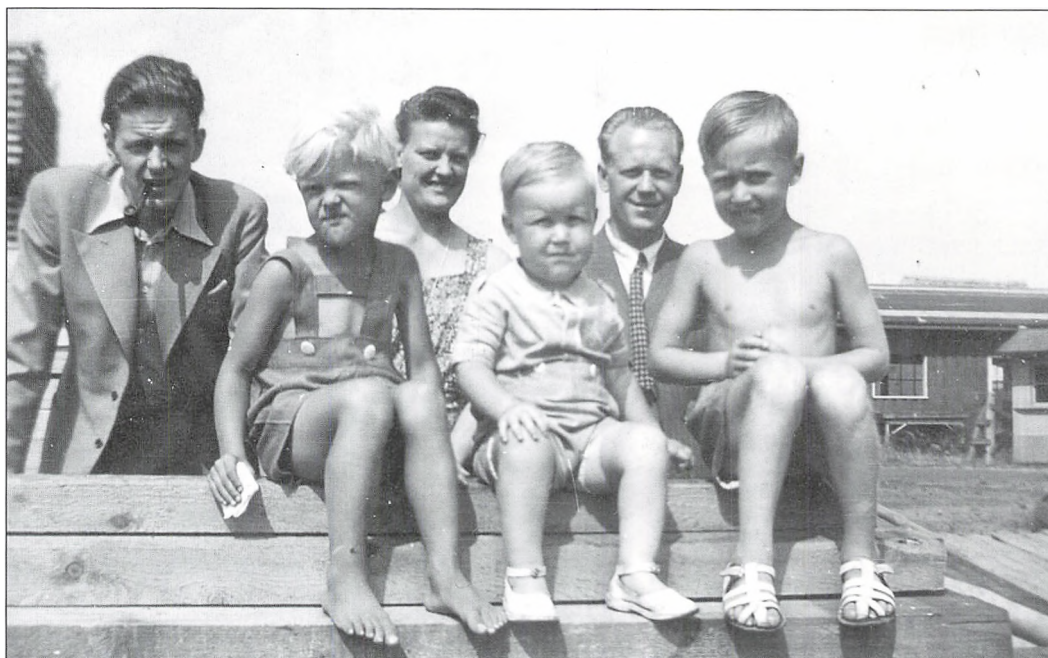

*Irma og August, august 1947,
ved den nye fabrik på Enghavevej 18*

FOTO: PRIVATEJE

de ubehandlede planker, som Hvolby var en mester i at få så meget ud af som overhovedet muligt. Affaldstræet blev brugt til brænde i limovnene. I et hjørne af skuret fik jeg langt senere en lille udmærket garage til mit første motorkøretøj, en blå Vespa scooter.

*Henry, Bent, Erna, Ole,
August og Erik 1945*

FOTO: PRIVATEJE

Vi er nu sidst i 1940'erne. Der sker virkelig noget på den nye fabrik. Produktionen kører på højeste gear, møblerne ryger i jævn fart ud af huset på vognmand Ilsøes Nimbus-motorcykel med sidevogn, som har afløst hesten Musse. Også Ilsøe må have mærket de gode tider, for motorcyklen bliver snart udskiftet med en bil. Det gav ham også mulighed for altid at have en cigar i munden.

Efterhånden er der blevet ansat en halv snes personer. Der er en kontordame på deltid, og på et tidspunkt har der været beskæftiget ikke mindre end tre billedskærere, som med deres specialværktøj lavede kunstfærdige mønstre

i armlænene på lænestolene. Det må have været højeste mode på det tidspunkt.

En af billedskærerne hed Børge Mikkelsen. Jeg ved ikke, hvorfor han blev kaldt Mikkell Muk, men på Google kan jeg læse, at det er titlen på en gammel revyvisse, så måske er det der, forklaringen skal findes.

Henrys far hjalp på sine ældre dage med til at pakke møblerne ind og få dem ud af huset. En af snedkersvendene havde det lidt usædvanlige fornavn Ruko, efternavn Jensen, han døde i en ung alder af kræft i halsen, hvad der dog næppe har haft noget med hans erhverv at gøre.

Derimod var det ikke ufarligt at være maskinsnedker. De mange sikkerhedsforanstaltninger, der findes i dag, kendte man slet ikke dengang. Larsen havde glasøje efter en arbejdsulykke, og Middelboe fik et hug i maven af et stykke træ i fræseren, som det åbenbart har været lidt vanskelig at styre. Det døde han af efter lang tids sygdom.

Jeg kom jævnligt på fabrikken, hvor jeg kendte alle de ansatte, som jeg selvfølgelig tiltalte med De og efternavn, og jeg kunne ofte tjene en 25-øre ved at køre småærinder for dem efter cigaretter, pibetobak eller en fyraftensbajer. Der var en snert af storfamilie over det hele, de to mestre arbejdede jo selv med og følte sig ikke på nogen måde hævet over de ansatte, som i de gode tider hvert år blev betænkt med lidt julegratiale.

I frokostpausen og efter arbejdstid blev der spillet skak, som Hvolby havde indført. Han var i en periode formand for Viby Skakklub. Min far var tæt knyttet til AGF, hvor han havde spillet fodbold som ung og senere haft adskillige tillidshverv. Fra 1943 havde AGF's baneanlæg ligget på Terp Skovvej, kun 10 minutters gang fra Enghavevej 18.

Jeg spillede ikke skak med de voksne, men engang blev jeg opfordret til at spille dam med en af svendene, der højlydt havde pralet af sine store evner for netop dette spil. Da jeg havde vundet tre gange i træk,

måtte han i lang tid derefter finde sig i sine kollegers kommentarer, som enhver vist kan tænke sig til.

Apropos det der med at arbejde sammen med svendene, så kan jeg huske, at min far på sine ældre dage filosoferede lidt over det og sagde:” Hvis ens virksomhed ikke er større, end at man selv bliver nødt til at lave svendearbejde, så bliver man aldrig velhavende.”

Oles erindringer

Min bror har bidraget til denne beretning. Ole fortæller:

”Da fabrikken på Enghavevej blev bygget i 1947, var jeg 5½ år. Efter at have haft en stor have at boltre os i, havde vi nu kun en lille græsplæne. Eller rettere, det havde vi vist ikke engang i starten, for her havde der altid været blomster- og frugthave, nu skulle den smule, der var tilbage, være så let at holde som overhovedet muligt, så det meste blev græs.

Til gengæld var den nye fabrik et rent eldorado for mig. Jeg tilbragte mange timer på værkstedet og blev gode venner med flere af svendene, som lavede legetøjsbiler og meget andet til mig. Da jeg blev ældre, blev jeg ”ansat” på fabrikken. Jeg fejede og gjorde rent efter arbejdstids opgør og tjente på den måde nogle lommepenge.

Ole ca. 1958

FOTO: PRIVATEJE

Jeg lærte efterhånden at betjene de fleste af maskinerne, sådan lidt bag min fars ryg. Jeg tror dog, at han vidste, at jeg brugte dem, for engang sagde han til mig: ”Du rører ikke maskinerne, i hvert fald ikke fræseren.” Den var åbenbart langt den farligste og var skyld i, at flere af svendene havde mistet fingre eller på anden måde var kommet til skade.

Fræseren var en maskine, der blev brugt, når man fx skulle lave armlæn med afrundede kanter. Der kunne påmonteres forskellige jern, og emnet blev så kørt hen over maski-

nen og presset mod jernet, som fræsede den facon frem, man ønskede.

Senere hjalp min far Erik og mig med at lave møbler, reoler, lænestole m.m. Mit kendskab til maskinerne kom mig senere til gode, da jeg startede som elev på Marselisborg Seminarium. Jeg havde selvfølgelig sløjd som et af mine linjefag, og jeg var fra starten fortrolig med alle maskinerne.”

Den store nedtur

Det må have været i første halvdel af 1950'erne, at nedturen begyndte. I årene efter krigen med det store aktivitetsniveau var der blevet oparbejdet betydelige lagre af møbler, som det nu var vanskeligt at komme af med, så det er ganske logisk, at efterspørgslen blev ringere og ringere for til sidst at gå næsten i stå.

Hvor tæt Hvolby & Hall har været på at gå konkurs, ved jeg ikke, for det var ikke noget, der blev talt om, mens jeg hørte på det, men jeg tror, firmaet har været forurologende nær ved afgrunden. Jeg mærkede det personligt mest på den måde, at jeg ikke mere som en selvfølge kunne få lommepege samt skolerejser og alt muligt andet betalt. Jeg måtte selv ud på arbejdsmarkedet og tage forskellige eftermiddags- og feriejobs, hvad jeg bestemt ikke har taget skade af.

Tværtimod.

Det hele gik meget hurtigt. I første omgang blev produktionen sat ned, den ene svend efter den anden blev fyret, og til sidst var der kun den uundværlige Tage Pedersen tilbage.

Som en trist kulmination på nedgangen måtte overetagen på fabrikken lejes ud til Weston Tæppefabrik. Min mor, der i hele sit ægteskab, indledt i 1933, havde været hjemmegående husmor, som det hedder med et dårligt udtryk, måtte tage arbejde som rengøringsassistent på Teknisk Skole i Århus.

Min far fik et månedskort til DSB og rejste land og rige rundt i et forsøg på at sælge møbelstel, da der nu ikke mere var penge nok til at betale de repræsentanter, der tidligere havde arbejdet for firmaet. Hvor meget firmaet fik ud af hans rundrejser, er jeg aldrig blevet klar over.

På et tidspunkt blev der lavet sengebunde for virksomheden Homa på Åboulevarden, der senere flyttede til Engtoften, men det førte ikke rigtig til noget. Møbelfirmaet Hugo Jespersen, også på Engtoften, var ligeledes med til at holde liv i Hvolby & Hall. Lidt senere blev møbelfabrik Mogens Hansen i Solbjerg en god kunde.

En sjælden gang kom der ordre af en størrelse, som egentlig krævede ansættelse af en svend eller to, men det var der heller ikke råd til, så det betød, at Henry og August måtte arbejde fra tidligt om morgenen til langt hen på aftenen.

I et tilbageblik må jeg konstatere, at min bror og jeg midt i elendigheden, som vi aldrig rigtig forstod alvoren af, ikke på noget tidspunkt har manglet noget væsentligt. Livet gik videre uden de store udsving i hverdagen. Der var altid råd til mad, tøj, fødselsdags- og julegaver og tid til den uundværlige kærlige omsorg. Vi havde oven i købet i 1957 fået en dejlig hund, Mik, som dog næppe har været nogen belastning for familiens anstrengte økonomi.

Når enden er god

Fra begyndelsen af 1960'erne begynder det at gå opad igen. Lønningerne stiger både indenfor det offentlige og det private, og købelysten følger med.

Overetagen på fabrikken bliver igen taget i brug, og der ansættes en ekstra maskin-snedker og en snedkersvend eller to. De har også haft en voksenlærling, der havde så gode evner, at der var tale om at gøre ham til medejer af firmaet og på den måde sikre dets fortsættelse, men desværre fik han en arbejdsskade og måtte forlade faget.

Hvolby & Hall overlevede krisen, men velhavende blev de aldrig. Man kan måske undre sig over, at de ikke kastede sig over de forskellige nye moderetninger indenfor møbler, der for andre virksomheder betød en omlægning af produktionen og en stigende eksport til udlandet. Der var muligheder nok op igennem 60'erne, men de var simpelthen blevet for gamle og for forsigtige. De skulle ikke nyde noget, der bare lugtede en anelse af risiko, men satsede fortsat på det sikre, og det var som underleverandører af møbelstel. Sådan begyndte det, og sådan sluttede det.

Set i bagklogskabens flimrende lys kan man sige, at Henry og August først og fremmest var håndværkere, ikke forretningsmænd. De gunstige konjunkturer kunne dog mærkes. Begge familier fik bil, og der blev råd til et par rejser til udlandet.

Det hele sluttede i 1975, da min far fyldte 67 år og kunne få sin folkepension.

Samtidig fik mine forældre mulighed for at flytte ind i en god lejlighed på Holme Møllevej, og da Hvolby, som endnu ikke havde nået pensionsalderen, samtidig blev tilbudt arbejde på en fabrik i Odder, hvor man kunne udnytte hans evner som opmåler, blev beslutningen taget. Fabrikken blev sat til salg sammen med villaen.

Begge dele blev solgt til Dansk Broder Orden, hvis medlemmer for størstepartens vedkommende er nuværende eller tidligere håndværksmestre. Med lidt god vilje kan man sige, at det hele blev i familien.

Min far havde aldrig fået penge for grunden til fabrikken, altså ca. halvdelen af haven, men det blev nu modregnet i salgssummen, så Irma og August fik en pæn sum til at forsøde alderdommen med.

Jeg kender desværre ikke det præcise årstal for oprettelsen af firmaet, men hvis det er 1935, kunne de måske lige have oplevet deres 40-års jubilæum, hvad jeg dog aldrig har hørt nogen af dem snakke om, så det nåede de nok alligevel ikke.

Men det er i sig selv en stor præstation, at de holdt et firma af den størrelsesorden i gang i så mange år.

Når enden er god, er alting godt. Trods mange trængsler undervejs slap Henry og August godt fra deres ungdoms satsning på møbelfabrikken Hvolby & Hall. ■

Tove Glud Rasmussen

Kongsgården

Illustreret og fortolket af kunstneren Arnt Uhre

I Viby har vi flere navne, der begynder med Kongs eller Konge. I Vibybogen sidste år fortalte jeg i en artikel om stednavne om navnet Kongsvang, og det skal derfor ikke omtales her. De andre navne er Kongsgården, som jeg vil vende tilbage til, og Kongevej.

Som det er alle ældre Vibyborgere bekendt, hed Skanderborgvej Kongevej på stykket fra (nu) Holme Ringvej til jernbaneviadukten ved Kongsvang. Ved kommunesammenlægningen i 1970 fik man to veje i Aarhus Kommune, der hed Kongevej, og det kunne man ikke have i samme kommune, men selv om der ingen boede på vejen op til kongeslottet Marselisborg, må man have syntes, at den vej fortsat skulle hedde Kongevej, og vejstykket i Viby fik det noget kedelige navn Skanderborgvej. I dag har vi kun minder om betegnelsen Kongevej i det lille vejstykke lidt længere ude end Viby Stadion med betegnelsen Vestre Kongevej og

betegnelsen Gammel Kongevej på det lille vejstykke, der gik hen til den oprindelige jernbanebro, der nu kun eksisterer som gangbro over jernbanen til Kongsvang.

Desværre er der til nu intet fundet om, hvornår og hvorfor Kongevej fik sit navn, men da man den 16. februar 1916 behandlede et spørgsmål om køb af jord til vejen fra Skanderborgvej til skolen, benyttede man betegnelsen Skanderborg Landevej. Kongevej må altså have fået sit navn efter det tidspunkt, og det er nok ikke forkert at antage, at det hænger sammen med betegnelsen Kongsgården, der har givet navn til Kongsgårdsvej. Betegnelsen Kongsgården er ikke entydig. Den dækker dels den gård, som man har ment, Valdemar den Store har brugt tilbage i 1100-tallet, og dels den gård, der op i 1960'erne lå, hvor Lokalcen-ter Viby ligger i dag. Desuden har de relativt nye plejeboliger på Kongsgårdsvej fået navnet Kongsgården. Jeg har i Vibybogen 2008 fortalt lidt om både den gamle og den nye Kongsgård.

Men: Har der nu også ligget en kongsgård i Viby?

Hvad siger kilder og bøger? Vi begynder meget langt tilbage i tiden.

Saxos beskrivelse

Der var i 1176 (og ikke 1156, som jeg fejlagtigt har anført i artiklen i Vibybogen 2008) en sammensværgelse i gang mod kong Valdemar den Store. Det var bl.a. Magnus Erikson, som var uægte søn af en tidligere konge, Erik Lam, og to sønner af en hallandsk hertug, der havde gjort flere forsøg på at slå kongen ihjel. Kongen undslap mirakuløst

hver gang, og da sammensværgelsen blev opdaget, flygtede Magnus til Lübeck.

Efter at både kongen og Magnus havde talt med deres rådgivere, indbød kongen Magnus til stævne i Aarhus, for at Magnus kunne tale sin sag. Magnus kom og indfandt sig hos kongen, der opholdt sig i Viby omgivet af hele sin adel. Kongen ville dog ikke have Magnus til bords og heller ikke have ham til gæst, for at det ikke skulle se ud som om, han havde tilgivet ham.

Næste dag blev Magnus så stævnet og sigtet for at være landsforræder, en sigtelse, der blev støttet af nogle breve.

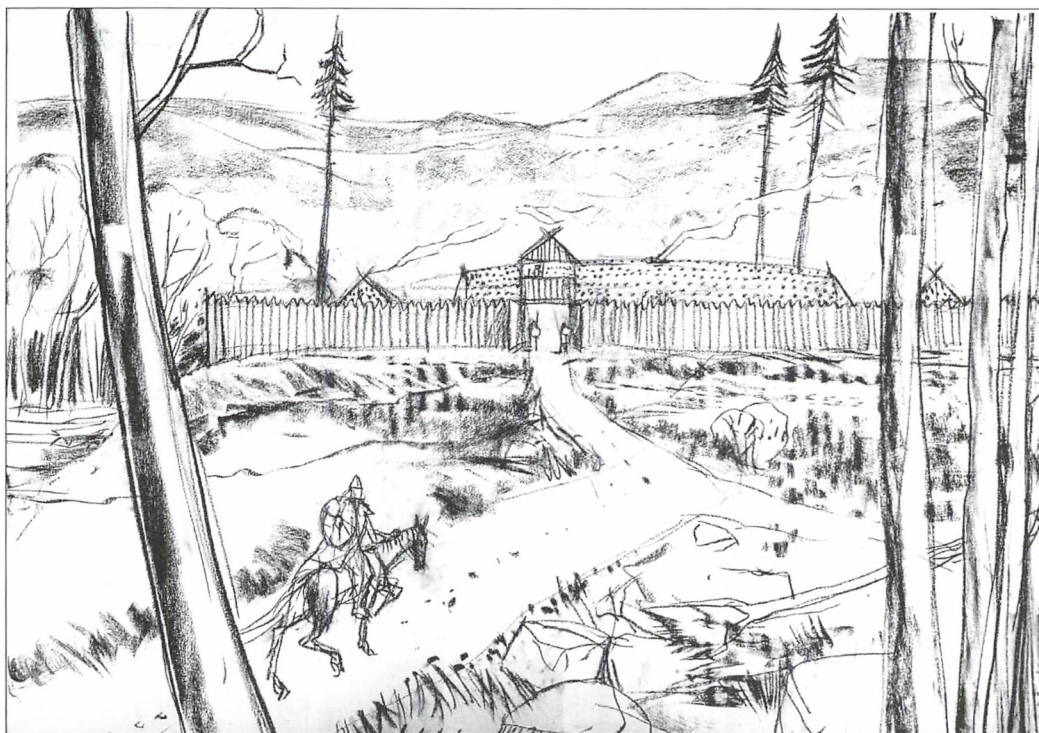
Det var Magnus uforberedt på og udbad sig betænkningstid til sit svar. Det fik han lov til, og samme aften rejste kongen for at besøge den hovedrige Unnes gård. Her blev der så holdt stævne, og sagen endte med - efter at Magnus havde tilstået alt - at kongen tilgav Magnus, men dog ikke ville se ham ved hoffet.

Det er som nævnt Saxo, der har fortalt om dette kongemøde, som egentlig ikke er særlig spændende bortset fra, at Viby er nævnt, og at det er nævnt, at kongen opholdt sig her med hele adelen.

To jomfruer

Skriftlige kilder fra middelalderen er sparsomme, og vi skal sandsynligvis helt frem til 1623, før der er nævnt noget om en kongsgård. Det er Vibypræsten Jens Lauritsen Mariager, der har skrevet en indberetning til Ole Worm om sit sogn. Han begynder med at fortælle, at der i Viby i fordums dage havde været en herregård med navn Kongsgård, hvor der havde været to jomfruer. Disse havde ladet bygge et kapel og havde holdt en munk, som hed broder Marckor. Denne munk havde sunget til messe for dem

Viby Kongsgård

i kapellet. Munken skulle også hver påske gå omkring til bønderne og velsigne deres mad, hvorefter han skulle tage det bedste stykke eller part, og den fattige simple bonde skulle lade sig nøje med resten. Det fortælles også, at de [bønderne] skulle farve hønseæg, som man skulle føre til kapellet. Her skulle munken også velsigne dem og også tage en del af dem. Beretningen slutter med, at herregården havde ligget syd for Viby Kirke, og at dens grundvold endnu gav sig til kende, når man pløjede det sted.

Der eksisterede altså ikke en kongsgård i 1623, og da den kun viste sig ved pløjning, må det have været mange år – måske flere hundrede år - siden, den havde eksisteret.

Sagnet om de to jomfruer holdt i flere hundrede år. Folkemindesamleren Evald Tang Kristensen har historien med i 1886 i ”Jyske Folkeminder”. Den lyder med moderne retskrivning:

”Lige vest for Viby Kirke ved Aarhus ligger Kongsbakken, der er omgivet af en lavning, som om vinteren til dels står under vand.

Viby Kirke

På denne bakke har forhen ligget en borg, som en gang var beboet af to adelige jomfruer; de byggede Viby Kirke, og så forbandt de den med slottet ved en bro over graven, der omgav slotspladsen. I mands minde er der gravet bjælker op i borggraven, som skønnes at have hørt til broens underlag, og på bakketoppen har man fundet mursten med vedhængende kalk. Det fortælles også, at prins Buris skal være dømt på denne kongsgård” (jfr. sagnet om Liden Kirsten)

Som det ses, er historien noget ændret i

løbet af de ca. 250 år, der er mellem de to beskrivelser.

1673-1794

I 1673 og 1674 førte den trættekære Vibypræst Christen Jensen retssag mod toldereren i Aarhus, Niels Madsen, som var fæster af Kongsgården. Her anføres der intet om bygningerne, idet det er tiendet af avlen, disputten drejer sig om. Reglen var, at kirken skulle have 1/10 i afgift af avlen, og selv om det må være begrænset, hvor mange penge det dre-

jede sig om, førte Christen Jensen retssag om afgiften. Det, der forekommer mest interessant for os, må være, at det ikke var en fæstebonde i Viby, der ikke betalte, men en borger i Aarhus. Måske havde den jord i Viby, der lå, hvor Kongsgården havde ligget, en særstatus?

Vi går nu lidt længere frem i tiden til 1712. På det tidspunkt blev der udarbejdet en fæstekontrakt, hvorefter alle Vibys fæstebønder fæstede "Det støcke Jord Kongsgaard kaldet". Kontrakten, der er indført i fæsteprotokollen, fortæller altså intet om bygninger kun om den jord, som bønderne fæster. Desværre er der intet anført om beliggenheden.

I 1794 blev jorden i Viby udskiftet. Det vil sige, at hvor der før havde været mange små strimler jord til hver gård, samlede man nu jorden. Ganske vist blev langt de fleste gårde liggende inde i Viby, men de fik nu deres jord til at gå i lange stykker ud fra gårdene inde i Viby. Hvis Kongsgårdsjorden havde haft en særstatus indtil 1712, så havde man åbenbart glemt det i 1794. Desværre findes der tilsyneladende ikke noget kort, der viser Viby før 1794.

Lærer Christensen

En del af lærernes løn var i 1800-tallet, at læreren havde rådighed over et stykke jord, som han kunne dyrke og bruge afgrøden af. Lærerens jord lå i slutningen af 1800-tallet,

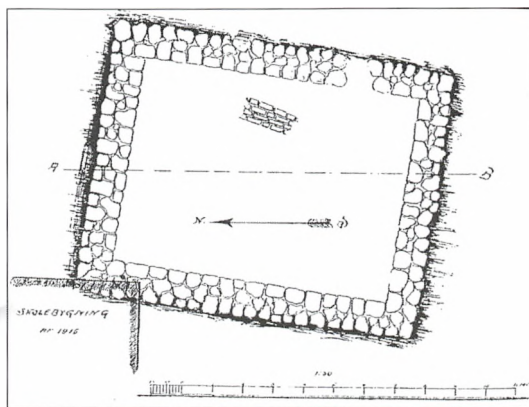
hvor Viby Skole ligger i dag.

Den 1. marts 1895 blev der foretaget en indberetning til Nationalmuseet, hvori bl.a. det om Kongsgården er anført (med moderne retskrivning):

"Den såkaldte "Kongsgård". Den har ligget på en lille bakke og sikkert været omgivet på alle sider med vand (dels grave og dels naturligt vandløb). Den nuværende besidder af lodden, skolelærer Christensen, forklarer, at han har opbrudt en større pikket brolægning, som af en gårdsplads, og en del fundamenter af granit med derpå værende rester af murværk, bygget af store røde munkesten. Efter hans forklaring synes rudern [ruinerne] – hvoraf nu intet er tilbage – at have været rester af et donjon .." (der henvises herefter til Saxo udgivet i København 1851). I følge "Den stor Danske encyklopædi" er et donjon boligårnet i

Viby Skole 2011, samt kort der viser fundstedet for sokkelsætningen opr. vist i nedennævnte artikel.

en middelalderlig borg. Nederst i det kraftigt byggede tårn kunne der være fangehul og forrådskamre, de øvrige etager var indrettet til beboelse. Fra toppen kunne tårnet forsvares og landskabet holdes under opsyn.

Viby Skole

Den såkaldte "Røde Skole" blev opført i 1915. I forbindelse med opførelsen blev man opmærksom på et kampestensfundament ca. 11 m. langt og ca. 9 m. bredt., og da man øst og nord for skolehuset skulle grave af, for at der kunne dannes en flad skolegård, blev det muligt at følge fundamentet.

Historisk Samfund for Aarhus Stift blev involveret og fik fat på Nationalmuseets arkitekt, som undersøgte fundamentet. Arkitekten kunne straks konstatere, at det var middel-

alderligt, og man fik skolens arkitekt Chr. E. Rohde til at opmåle fundamentet.

Denne opmåling og beskrivelse, der er medtaget i en artikel i Aarhus Stifts Aarbog 1917 lyder sådan:

"Muren var af utildannede granitsten, der vendte en naturlig flad side ind mod kælder-rummet. Murens bredde var ca. 1 m., og kun den side, der vendte ind mod kælderen var muret i kalk. Den anden halvdel af muren var sat i jord, ligesom denne udvendige del var meget uregelmæssigt opsat.

Noget plant gulv fandtes ikke; der har sandsynligvis kun været jordgulv.

Rummet indenfor murene, der sandsynligvis har været kælder, var ved udgravningen fyldt med mindre, runde sten, blandet med jord og ler, der så ud til at stamme fra lervægge

(måske fra indvendige skillerum). Der fandtes tillige brandlag af aske og brændt træ, nogle af granitstenene bærer tydeligt præg af at have været i ilden, overfladen er sprængt af i tynde skæl. I den østlige side fandtes en udbrydning i granitmuren, der ledte tanken hen på en kældernedgang; det må dog bemærkes, at ingen af udgangens sider var bestemt afsat. Der fandtes nogle benrester af svin og heste, og adskillige horn af bukke eller væddere, enkelte store jernspiger og hager, rester af røde munkemursten, dog kun nogle enkelte hele sten, hvoriblandt en med tildannet profil.

Der fandtes indenfor murene nogle få skifter murværk af røde munkesten af munkeforbandt, liggende samlede i jorden med bagsiden opefter, hvilket kunne tyde på, at muren har været skalmuret indvendig med røde sten. Udenfor ruinen mod øst fandtes en forsænkning i undergrunden af ca. 1 m. dybde, der nu var fyldt med muldjord, der nederst nærmest lignede et dyndlag; det kunne altså tyde på, at der har været en mindre vandgrav. På de andre sider viste afgravningen, at jorden havde sin naturlige beskaffenhed.”

Artiklen, hvori ovennævnte opmåling er beskrevet, fortæller også om de to jomfruer og desuden fortælles, at Kongsgården i Viby

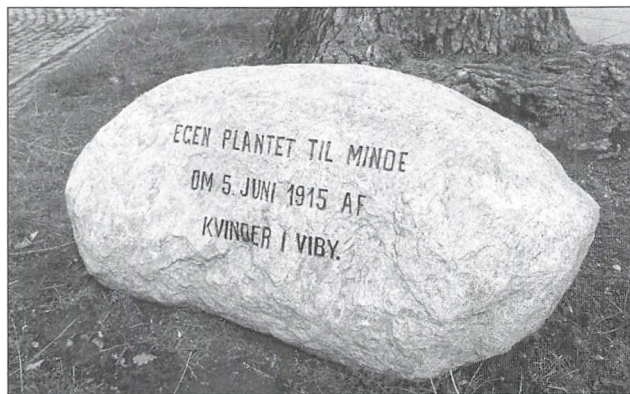
gerne sættes i forbindelse med Hellig Niels, hvilket er naturligt, da Viby nævnes som et af de steder, hvor han har gjort undere.

Desværre giver det middelalderlige skrift, der kaldes ”Niels’ levned”, meget få faktiske oplysninger. Det består væsentligst af jærgensfortællinger og synes at være sammenskrevet i 1300-tallet, hvor man åbenbart ikke længere vidste noget sikkert om den fromme kongesøn [søn af Knud 3. Magnussen]. Derimod ved man ifølge artiklen, at han var til stede hos kong Valdemar den Store i Skanderborg i 1176, da der blev udfærdiget et dokument.

Han døde i 1180.

Kommentarer:

Så meget fortæller de fundne kilder og beretninger, og hvad kan vi så udlede af dem i dag, snart 850 år efter Valdemar den Store havde møde i Viby?

2011: Her er det eneste kendte tilbageværende minde fra udgravningen, - mindestenen ved Kvindeegen

*Udsigten fra Viby
Kongsgård*

Har der eksisteret en kongsgård i Viby?

Svaret må være et ja. Saxos beretning sammenholdt med de mange samstemmende udsagn om en kongsgård op i tiden må tilsammen overbevise os om, at der har eksisteret en kongsgård i Viby.

Hvor lå Kongsgården?

Når man læser om de fysiske tegn på en kongsgård i indberetningen om lærerens iagttagelser i 1890'erne sammenholdt med

udgravningen ved Viby Skole, er man ikke i tvivl om, at Kongsgården må have ligget, hvor Viby Skoles skolegård ligger nu. Men er det nu også rigtigt?

Man kommer nemlig i tvivl, når man læser præsten Jens Lauritsen Mariagers indberetning. Han skrev nemlig, at man havde fundet grundvolden til herregården syd for Viby Kirke, og Viby Skole ligger vest for kirken, og det er lidt mærkeligt, for man kendte godt verdenshjørnerne i 1623.

Det fører så over til beskrivelsen af kam-

pestensfundamentet, der blev fundet, da man byggede Viby Skole i 1915. Her står der nemlig, at det blev muligt at følge fundamentet, da men øst og nord for skolehuset skulle grave af for at få dannet en flad skolegård. Sammenligner man den oplysning med tegningen af udgravningen, bliver man virkelig forvirret. Her er der nemlig indtegnet en nord-syd streg, og når man ser på den i forhold til det udgravede og skolebygningen, kan fundamentet umuligt have ligget i det nord/østlige hjørne af skolebygningen, men må have ligget i det syd/østlige hjørne. Altså stadig vest for Viby Kirke, men lidt syd/vest. Kan der have eksisteret flere fundamenter, som man blot ikke har været opmærksom på? Det spørgsmål må stå åbent.

Var det Valdemar den Stores kongsgård, man fandt udgravningen af?

Det er muligt, men nok ikke sandsynligt, da man først begyndte at bygge af brændte sten (mursten) i slutningen af 1100-tallet. Bygningen kan lige så godt have været bygget senere i løbet af Valdemartidens trekvarte århundrede.

Og hvad var det så for en stenbygning? Indberetningen fra 1895 taler om et donjon – altså en borg, og når man hører det, forestiller man sig et bygningsværk med et tårn. Men det kan det ikke have været, for det var murene simpelt hen ikke tykke nok til.

Viby Kirke, som man regner med er bygget omkring år 1200, har mure i kor og apsis på 115 cm., og vestgavlens mur er endda tykkere. Stenbygningens mure er oplyst til at være 1 m. tykke, og heraf var kun halvdelen sat i mørtel. Man må derfor forestille sig, at stenbygningen ikke har været en flere etagers bygning, men kun har omfattet kælder med en enkelt etage ovenover.

Og hvad har stenhuset så været brugt til? Det ved vi ikke, men den kan have været brugt til gæstehus. Man kan derfor forestille sig, at kongen og hans følge har boet i træhuse rundt om på området og måske brugt stenhuset til repræsentationsformål. Der blev fundet dyreknogler ved udgravningen, og det taler for, at der har været spist og måske lavet mad i stenhuset.

Noget andet er, at stenhuset i visse tilfælde også har kunnet beskytte kongen mod angreb. Stenhuset lå jo på en bakke med et flot udsyn til vejen til og fra Horsens (nu Holme Ringvej), til vejen til og fra Skanderborg og vejen til og fra Aarhus. Endvidere var der et meget fladt stykke over mod Aarhus Å og Brabrand Sø.

Hvornår kom der en kongsgård i Viby?

I bogen ”Vikingerne Aros” er det omtalt, at Aarhusområdet i 900 og 1000 årene var

brændpunkt i flere begivenheder, der havde kongerne Harald Blåtand, Svend Tveskæg, Magnus den Gode, Svend Estridsen og norske Harald Hårderåde som aktører. Kongsgården er ikke nævnt direkte i relation hertil, men det er sandsynligt, at der har eksisteret en kongsgård så langt tilbage i tiden.

Hvor højt op i tiden brugtes kongsgården i Viby?

Skanderborg Slot er en af Danmarks betydeligste kongeborge. Borgen blev formentlig grundlagt under Valdemar den Store og er første gang omtalt i 1247, hvor kong Erik 4. Plovpenningss dronning Jutta opholdt sig på slottet. Det er meget tænkeligt, at kongen efterhånden har foretrukket Skanderborg Slot som opholdssted frem for Kongsgården i Viby. Det er heller ikke utænkeligt, at kongsgården har været brugt til andet formål, jfr. sagnet om de to jomfruer, og endelig er det også muligt, at der har været brand i Kongsgården. Det oplyses jo, at arkitekten fandt brandlag i forbindelse med opmålingen i 1916.

I hvert tilfælde må Kongsgården have været forsvundet et par hundrede år, og måske tidligere før ovennævnte indberetning blev skrevet i 1623, da grundvolden kun gav sig til kende ved pløjning og således ikke sås direkte i landskabet.

Afrunding

Folkemindesamleren Evald Tang Kristensen indsamlede mund-til-mund-historier, hvoraf en fra Viby blev bragt i 1886. Kongsgården indgår i denne historie. Tænker vi os nu, at Kongsgården er ophørt med at blive brugt i løbet af 12- eller 1300-tallet, så har erindringen om en kongsgård i Viby holdt sig i ikke mindre end 5-600 år.

At have haft en kongsgård må have været af umådelig betydning for Vibyborgerne, når historien er blevet husket og genfortalt i så mange år og desuden fortsat indgår i vejnavne og lokaliteter. ■

Kilder og litteratur:

Viby Sogns Historie bd. 1 side 30-33 og side 90-92

Ejler Haugsted: Et middelalderligt Fundament i Viby, Aarhus Stifts Aarbøger 1917, side 139-45

Rikke Agnete Olsen: Borge i Danmark. 1966

”Vikingerens Aros” og Moesgård Museums hjemmeside

Hjemmeside om ”Danske Fortidsminder”: ”Skanderborg Slot kongeborg”

Indberetning til Nationalmuseet, kopi i A1146, Viby lokalhistoriske Samling

Fæsteprotokol 5.3.1712, Erhvervsarkivet

Øverst venstre: Valdemar   Øverst midten: Viby Kirke   Øverst højre: Absalon
 Nederst venstre: Valdemars våbenskjold, løverne indgår stadig i det danske rigsvåben
 Nederst midten: Hellig Niels   Nederst højre: Vandingsstedet ved Viby Kongsgård

Ejvind Hansen

Fiskehandlere i Viby

Fra gartner til fiskehandler, tre generationer af fiskehandlere i Viby.

Ved en af Viby Lokalhistorisk Samlings udstillinger i 2010 var der blandt mange fotos et af fiskehandler Kresten Mikkelsens butik Vestergårdsvej 15.

Liddi Ravn, en af de mange der så udstillingen, fortalte, at hendes farfar var fiskehandler, og at fiskehandleren på Vestergårdsvej var hendes onkel, og at hendes fætter også var fiskehandler, altså 3. generation.

Snakken resulterede i, at Liddi Ravn kom til samlingen med fotos af bedsteforældrene, de blev scannet. Hendes fætter, fiskehandler Willy Mikkelsen, supplerede senere med flere fotos.

Disse fotos danner rammen om denne fortælling om 3 generationer af fiskehandlere i Viby.

En fortælling om fiskehandel og om at tilpasse sig skiftende krav fra myndigheder m.m.

I 1925 flyttede gartner Knud Mikkelsen og hans kone Metty til Viby. De havde købt Bjørnbaksvej 15, der lå på hjørnet helt oppe ved Øster Allé.

Huset var ikke ret stort, men til gengæld var det en stor grund, eller rettere 4 grunde ned mod Øster Allé.

Midt på den store grund lå en garagebygning med udkørsel til Øster Allé. Ved siden af var der et "cementhus". I cementhuset havde familien grise, høns og duer. Når der blev slagtet gris, blev den hængt op i vognporten.

Det store areal blev opdyrket til et frodigt haveareal, hvor gartner Mikkelsen havde blomster og dyrkede grøntsager, som han og Metty solgte på torvedagene på Ingerslevs Boulevard i Århus.

Efter nogle år gik Knud Mikkelsen over til at handle med fisk. Han blev fiskehandler. Hans kone Metty fortsatte med grøntsagerne, både dyrkning og salg fra vogn på torvet.

*Knud John Mikkelsen (1884-1964) og Metty (1884-1960)
i den frodige have, ca. 1930*

Knud og Mettys lille hus Bjørnbaksvej 15, ca. 1940

ALLE FOTO PÅ SIDEN: PRIVATEJE

*Metty sælger sine grøntsager på
Ingerslevs Boulevard, ca. 1950*

Der sælges fisk fra boden på Ingerslevs Boulevard, ca. 1950

*Elly Mikkelsen ved
salgsstedet i Ry 1948*

FOTO: PRIVATEJE

Med fiskebil langt omkring

Omkring 1949 begyndte en af Knud Mikkelsens 7 børn, Kresten, og svigerdatteren Elly, at tage del i arbejdet med fiskehandlen.

De udvidede, så de ikke kun solgte fisk på de to torvedage på Ingerslevs Boulevard. De købte en lille trehjulet bil, og fik den indrettet til handel med fisk. På tagbagaerbæreren kunne de have stativ og presenninger til torveboden liggende, når de kørte ud, klar til ret hurtigt at blive slået op ved siden af bilen, så de var klar til at modtage kunderne.

De fik en fast køreplan til byer ret langt fra Århus, men kom stadig på Ingerslevs Boulevard på torvedagene.

Mandag: Odder

Tirsdag: Bjerringbro

Onsdag: Ry (og samtidig på torvet på **Ingerslevs Boulevard**)

Torsdag: Hammel

Fredag: Kjellerup

Lørdag: På torvet på Ingerslevs Boulevard.

Lørdag var der størst omsætning!

*Kresten Mikkelsen
bærer de sidste
fiskekasser frem.
Der er allerede
kunder i "butikken".
Ry 1948*

FOTO: PRIVATEJE

Den trehjulede bil fik flere og større aflø-
sere gennem årene.

Pakhus på Fiskerivej

På Aarhus Havn havde Kresten Mikkelsen sammen med 2 - 3 andre "mobile" fiskehandlere lejet et pakhus på Fiskerivej. Det var ikke en fiskeforretning, selv om den havde bassin med levende ål osv., men en arbejdsplads, hvor bilerne blev vasket, og hvor fiskene blev gjort i stand, klar til at blive kørt ud til de forskellige salgssteder.

Kresten og Elly Mikkelsen boede på Birke-

dalsvej, da han startede landhandel med fisk. I 1954-55 købte de villaen Vestergårdsvej 15.

Willy, 3. generation

Deres ældste barn, Willy, fortsatte med at gå i Viby skole, selv om familien flyttede nær Vestergårdsskolen. Når han fik fri fra skole, skulle han tit ind på havnen og hjælpe til, rense fisk mm.

Willy blev 3. generation fiskehandler. Da han kom ud af skolen, begyndte han at arbejde ved sin far.

Senere blev Willy ansat ved et grossist-

Bjerringbro 1953

FOTO: PRIVATEJE

firma på havnen, der opkøbte fisk udefra fx fra Esbjerg. En periode arbejdede han i fiskehuset "Prøven" i Frederiks Allé.

Men det blev også til kørsel på landture for faren.

Salg af fisk forbudt!

Omkring 1962 kom der nye regler for torvehandelen i Aarhus.

Det blev forbudt at sælge ost, fjerkræ og fisk på torvet.

Kresten Mikkelsen måtte derfor opgive at sælge fisk på Ingerslev Torv. De to torve-

Bilvask ved pakhuset på Fiskerivej. 1953

FOTO: PRIVATEJE

dage der, især lørdagen, var ellers en meget stor del af hans omsætning.

Til erstatning for det mistede salg på torvet indrettede han en fiskeforretning ved sin villa på Vestergårdsvej 15, hvor både Kresten og Elly betjente kunderne. Men de udenbys ture med fisk blev ikke opgivet, de fortsatte.

Fiskeforretningen forsvinder

I 1972 var Kresten Mikkelsen tvunget til at

lukke fiskeforretningen Vestergårdsvej 15. Viby havde vokseværk, der skulle være indkøbscenter og kontorhuse i beton og brede veje. Vestergårdsvej 15 var et af de mange huse, der blev eksproprieret og revet ned!

2. og 3. generation af fiskehandlere, Kresten Mikkelsen og sønnen Willy, gik nu sammen og overtog en grossist-fiskefabrik i Bülowsgade i Århus. De fremstillede forædlede fiskeprodukter fx fiskefars til fiskehandlere.

Fiskeforretningen Vestergårdsvej 15, september 1967. Huset netop moderniseret omkr. 1966

FOTO: LOKALSAMLINGEN MØLLEPARKEN

*Kresten og Elly Mikkelsen
i deres fiskeforretning ca. 1960
FOTO: PRIVATEJE*

Ny moderne fiskebil

Willy Mikkelsen købte sin egen fiskebil i 1987, den var stor, en anden størrelse end vognene i 50'erne. Der var virkelig tale om en stor rullende forretning.

Det blev ikke til ture langt væk, men til aftale med butikcentre, der kunne se en fordel i at have Willys fiskebil på ugentlig besøg.

Senere blev fiske bilen udskiftet til en større, den solgte Willy i 2008 for at gå på pension.

I 2011 ses den foran Viby Centret en gang om ugen. ■

Viby Centret 2011

Willy Mikkelsens fiskebil med ny ejer

fra **Arkivskuffen.. 1954**

Demokraten 23. april 1954

Grænsen nået i Viby

Aarhus-forstaden Viby excellerer i gade og vejnavne, der er opkaldt efter de forskellige stjerner og planeter. Man har Orionsvej, Jupitervej o. s. v., og der findes ligefrem et helt »stjernekvartar«. Forleden drøftede vejudvalget, hvad en ny vej skulle opkaldes efter. Et medlem foreslog til afveksling Mælkevejen. Men det blev enstemmigt forkastet. Fordi der findes et mejeriudsalg på vejen!

fra **Arkivskuffen... 1946**

Byvagten

Anholdt for Krybskytteri

Byvagten i Viby anholdt i Dag en Tjener fra Aarhus, der havde drevet ulovlig jagt i Gaasemosen. Tjeneren havde ikke jagtkort og var i Besiddelse af 8 skudte Skovduer. Han tilbød Byvagten en bedre Frokost, hvis de vilde lade være med at optage Rapport, men selvfølgelig lod Byvagterne sig ikke besnære af de fagre Ord, men gjorde deres Pligt. Efterspillet foregår i Retten.

fra **Arkivskuffen.. 1945**

Byvagten

Stjal en Kuffert

En aarhusiansk Toldassistent flyttede l Gaar fra Kongsvang til Havnegade. Af praktiske Grunde havde man anbragt en Kuffert i Døren som Stopper, medens Flyttefolkene gik op og ned ad Trapperne. Tre Mænd kom forbi og lod sig friste af Kufferten, som de snappede, da de mente, at Flyttemændene ikke så det. Men en af Flyttemændene havde holdt Øje med Kufferten, og han slog straks Alarm. Kufferten indeholdt forskellige gode Ting, bl.a. Tobak. Tyvene blev anholdt og sat i Arresten.

fra **Arkivskuffen.. 1954**

*Aarhus Stiftstidende
30. september 1954*

Rosenvangskolen

Rosenvangskolen får installeret oliefyrr i forbindelse med udvidelsen af skolen, men arbejdet er ikke blevet færdigt til den ventede tid, og rørerne bliver først varme på mandag. Skolen har der for givet kuldeferie, gældende fra i dag og ugen ud. Børnene protesterede ikke !

Finn Egeland Hansen

Telefoncentralen i Kongsvang

Gennem hele min barndom, dvs. så langt tilbage jeg kan huske og indtil huset blev solgt i 1950, spadserede eller cyklede jeg hver eneste søndag eftermiddag sammen med min familie fra vores bopæl i Teglgården ved Vesterbro Torv i Aarhus til Villa Adirf, der lå Skanderborgvej 134 i Kongsvang.

Kun ved ganske særlige lejligheder såsom juleaftensdag kunne det komme på tale at benytte sporvognenes linie 2 fra hjørnet af Nørregade/Nørre Allé og Guldsmedgade til endestationen, der lå hvor Marselis Boulevard rammer Skanderborgvej.

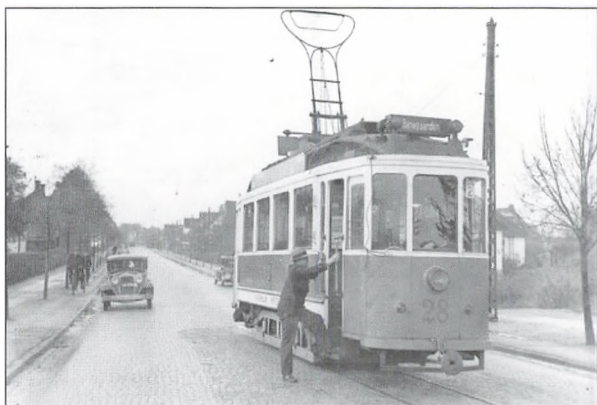
En del af perioden var under krigen, vel fra omkring 1942. Jeg er født i 1938, så før 1942 har jeg næppe kunnet klare den ca. 3 km lange spadseretur.

Forhistorien er den, at min mor efter i sin fødeby Wien at have gennemlevet 1. Verdenskrigs rædsler, herunder tabet af sin far, der faldt ved østfronten i 1916, og oplevelsen af nær hungersnød under og efter krigen, kom til Danmark som såkaldt Wienerbarn i sommeren 1920. Det var fem søstre, som boede i Vesterbrogade i Købmand Ellings ejendom, der kærligt tog imod hende, og de kunne i april 1921 sende hende tilbage til Wien i betydelig bedre forstand, end da hun kom herop. Men den da 15-årige Lina kunne ikke enes med sin mor, så hun besluttede at vende tilbage til Aarhus, hvilket skete den 26. maj 1922.

I mellemtiden var de fem søstre flyttet fra Vesterbrogade til Landevejen 34 i Kongsvang (senere Skanderborgvej 134) til en villa, som den ene af søstrene, Frida, havde skrevet slutseddelen på 16/9 1921.

Villaen, som var opført 1906, gav de navnet ADIRF – FRIDA stavet bagfra.

Sporvognen linie 2 ved endestationen i Kongsvang. Bemærk, at der kun er ét spor og altså ingen mulighed for at vende sporvognen. Sædernes ryglæn kunne imidlertid vendes, og der var styreaggregat til vognen i begge ender. Så vognføreren behøvede blot at gå ned i den anden ende af vognen og undervejs vende ryglænene – og vognen var klar til at køre den anden vej tilbage.

Billedet er fra engang i 1930'erne. Senere blev anlagt et spor mere, så to vogne kunne passere hinanden, men fortsat uden at man kunne vende selve vognen. Et manuelt skiftespor betjent af vognstyreren sørgede for, at vognen kunne komme fra det ene spor til det andet.

Først i 1945 blev der anlagt en såkaldt vendesløjfe, så vognen kunne komme over i det andet spor, uden at man behøvede at vende sæderne og uden brug af skiftespor.

De fem søstre, i den store omgangskreds omtalt som 'frøknerne Østergård' var døtre efter høker Andreas Jørgen Østergård i Jelling.

Min mor og mostrene

Min mor boede i villaen, indtil hun i 1928 blev gift med min far og flyttede ind i hans lejlighed i Teglgården.

Telefoncentralen, som ganske vist ikke er Kongsvang, men den i Viby. Men den ligner meget. FOTO: POST&TELEGRAFUSEET

Min mor omgivet af sine fem plejeforældre – forrest til venstre og med uret: moster C, moster Jensine (også kaldet Jeni og af mig ukendte grunde også Peter), moster Anna, Moster Rie og moster Frida. Billedet må være taget i først i 1920erne.

FOTO: PRIVATEJE

Skilt som det der annoncerede, at Villa Adirf var en "offentlig samtalestation"

FOTO: POST&TELEGRAF-MUSEET

To af søstrene, Christine og Marie, var telefonistinder, Jensine bogholderske, medens den yngste, som hed Anna, var ekspeditrice. Frida havde forsøgt sig som selvstændig forretningsdrivende i København, men flyttede altså tilbage til sine søstre.

I 1922 blev Kongsvang telefoncentral oprettet med fysisk placering i villa Adirf med

Jensine som bestyrer. Der var dengang 120 abonnenter i Kongsvang. Centralen var samtidig det, man kaldte en 'Offentlig Samtalestation,' hvilket var annonceret med et stort blåt skilt ude ved vejen. I husets entre var ophængt en telefon, som folk fra gaden kunne komme ind og benytte. Når samtalen var forbi, kom en af søstrene ud og modtog betaling for opkaldet.

Et lille væghængt omstillingsbord, der viser de nedhængende snører med kontravægtene.

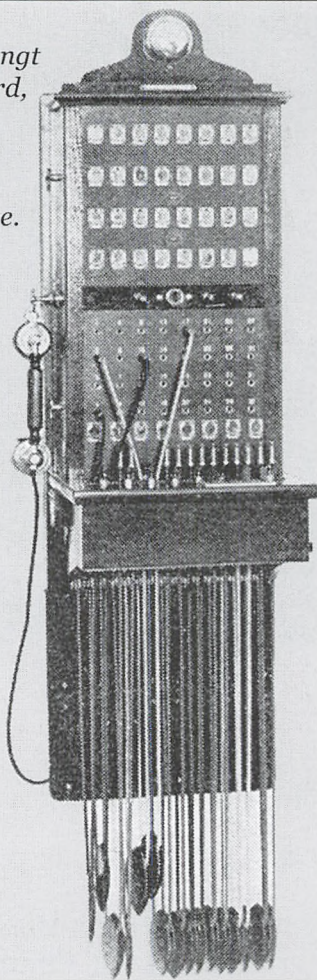

FOTO: JTAS JUBILÆUMSBOG 1895-1945, PAG. 95,97

Detalje fra omstillingsbord. Man ser de små vinduer med klapperne, der viser aktiviteten på det pågældende nummer. Under vinduerne sidder de tilhørende jackstik.

Jeg ved ikke fra hvornår; men i hvert fald al den tid jeg og min storesøster, som er født i 1932, kan huske, omtalte vi frøknerne Østergård som 'mostrene,' og de har gennem vores opvækst fungeret som fuldgyltige substitutter for de bedsteforældre, som hverken jeg eller mine to søstre nogensinde har mødt. Min far skal efter pålidelige forlydender lettere sarkastisk have omtalt mostrene som "mine fem svigermødre".

Mostrene faldt fra, en efter en. Først Frida, der døde i 1933 i en alder af bare 58 år, dernæst Jensine i 1939. De tre tilbageblevne, Christine (kaldet moster C), Anna og Marie (kaldet moster Rie) er de tre, jeg husker. Moster Anna døde i 1947. Moster Rie og moster C blev herefter boende i huset og drev centralen indtil 1950, hvor de solgte huset til aut. gas- og vandmester M. Nielsen. Centralen fortsatte sin virksomhed, dog administrativt 'fjernstyret' fra Aarhus, indtil den blev automatiseret i 1953. Moster Rie og moster C flyttede i 1950 til Øster Allé 48 i Viby. Her døde moster Rie i 1952, hvorefter moster C flyttede til Åbyhøj, hvor hun boede på plejemmet Kingosvej, indtil hun døde i 1953, 88 år gammel. En æra på næsten et halvt århundrede var dermed til ende. Villa Adirf blev revet ned i slutningen af 1960'erne i forbindelse med omfattende vejarbejder på Skanderborgvej.

Telefoncentralen

For mig var husets største attraktion selve telefoncentralen med dens døgnbemanding på mellem en og tre telefonistinder. Omstillingsbordet stod langs med og et lille stykke fra den ene væg, midt i rummet stod en sofa, så nattevagten kunne få sig et blund i de lange nattetimer, hvor der ofte ikke skete noget som helst. Mod væggen mellem centralen og stuerne stod husets vigtigste kakkelovn, der om vinteren kunne være så gloende hed, at det må have været et rent helvede for telefondamerne.

Omstillingsbordet var spændende at studere. Til hvert nummer svarede en jack og en lille rude bag hvilken et lille stykke hvidt eller rødt blik angav, om der var opkald, der skulle ekspederes.

De mange snører hang gennem huller i bordpladen ned under bordet, så kun deres propper ragede op. Under bordet blev snørerne holdt stramme ved hjælp af metalodder forsynet med hjul. Når en abonnent ringede op, faldt et rødmalet blikstykke ned ved pågældende nummer og indikerede derved opringningen. Så tog telefondamen en prop og satte i den til nummeret hørende jack, hvorpå hun med venlig stemme sagde 'Kongsvang'. Den opringende person sagde derpå det nummer, han/hun ville i forbindelse med, hvorpå telefondamen gentog num-

meret, tog den anden prop og satte den i det pågældende nummers jack.

Når der var travlt, kunne det ske, at de mange snører og deres vægte blev filtret ind i hinanden. Det var spas at hjælpe med at filtrere dem ud, hvilket indebar, at man rodede rundt på gulvet under omstillingsbordet. Jeg husker tydeligt telefondamerne; men jeg kan desværre ikke huske, hvad de allesammen hed. Der var en lidt ældre dame, der hed fru Germansen, og en yngre, som hed Inger.

Min storesøster og mig i hængekøjen, juni 1941.

Sidstnævnte var meget smuk, og jeg var en smule forelsket i hende. Så var der Dinse, som havde et langvarigt tilknytningsforhold til mostrene, dels som telefondame, dels – og i flere omgange – som pige i huset.

Med til telefoncentralens herligheder hørte også den skumle lokalitet, der var under husets udvendige trappe. Det var nemlig her kablerne til centralen gik ind, og det var her, teknikerne fra Jydsk Telefon foretog det nødvendige, når noget skulle repareres, udskiftes eller udvides. Derfor lå der ofte ledningsstumper i forskellige farver, dele af stik, klemrækker, og sågar kunne man finde et kasseret relæ i ny og næ. Jeg legede med disse ting og befandt mig ofte på farefulde og dristige missioner, som jeg takket være snilde og mod altid løste til omverdenens fulde tilfredshed.

Haven

Landevejen gik på dette sted i sydvestlig retning, ganske som den gør idag. Langs tre af parcellens fire sider var der plantet hæk – tjørn så vidt jeg husker. Langs den fjerde side – den der vendte ud mod vejen – var et plankeværk.

Grunden var ikke særlig stor, ca. 600 m² og disponeret som en lille forhave mellem huset og Landevejen og en større baghave. I forhaven var blomsterbede samt syren og guldregn, og midt i det hele en flagstang. Til flagstangen knytter sig en lidt dramatisk hændelse. På et tidspunkt engang i 1930'erne røg flaglinen ud af sit hjul i knappen. Problemet kunne løses på to måder: enten måtte en person kravle op i flagstangen og genindsætte snoren på sin rette plads, eller også måtte man lægge flagstangen ned og foretage operationen i jordhøjde. Der må åbenbart have været en vis uenighed om, hvilken af de to metoder, man skulle vælge, for min far kravlede op i flagstangen, samtidig med at en af mostrene målrettet prøvede at lægge den ned. Med det resultat at flagstangen væltede, mens min far sad i toppen af den. Han overlevede, men slog sin skulder så alvorligt, at han resten af sine dage ikke kunne løfte højre arm til lodret. Til stor gene for hans udøvelse af cricket-sporten, bl.a. blev han af samme grund aldrig nogen god bowler.

*Sommergæster
i haven 1933*

FOTO: PRIVATEJE

Baghaven havde en cirkulær græsplæne omgivet af en bane af jord, som gartner Jørgensen kæmpede for at holde pænt revet og fri for ukrudt. Her elskede jeg at drøne rundt og rundt med og uden legevogn – indtil jorden til sidst fik traktose og sluttelig måtte inddrages i græsplænen – til min store fortrydelse.

Uden for græsplænen var der frugtbuske, ribs, stikkelsbær, blåbær samt blomsterbede, som dog ikke udøvede nogen synderlig tiltrækningskraft på mig. Jeg var mere optaget

af æbletræerne, hvoraf flere stod på græsplænen, dels pga. æblerne; men også fordi de var udmærkede at klatre i. Der var et lille træ med skovfogedæbler, og et, hvis æbler jeg holdt særligt af, et citronæbletræ. Så var der et med nogle gemmeæbler, som vi efter høst opbevarede i vores loftrum hjemme i Teglgården. Og et par stykker mere.

I havens nordvestlige hjørne var der et lysthus, som vist aldrig blev brugt til sit formål. Men det var et fortræffeligt gemmested under

leg, eller hvis man ville foretage sig ting i hemmelighed eller af andre grunde ønskede at være uset.

På villaens sydvestvendte side var en lavloftet bygning, der oprindeligt have været hønsehus; men som nu blev brugt til vinteropbevaring af havemøbler og andet. Om sommeren var det et fortræffeligt legested.

Længst oppe mod huset, spændt ud mellem to træer var en hængekøje, som vi brugte til at lege i, mere end til at sove middagssøvn. Den havde da også efterhånden så mange store huller og reparationer, at det var vanskeligt at ligge 'almindeligt' i den.

Til sidst blev den smidt væk, og den blev ikke erstattet med en ny.

Kælder og sanitet

Kælderen var ankerpunkt for mange af husets vigtige funktioner.

Vigtigst var toilettet, en gammeldags et-hullers latrin, hvis spand blev tømt af natmændene efter de foreskrevne tidsintervaller. Men da huset havde flere beboere end en normal familie, mostrene selv, telefondamerne, hushjælpen og mange gæster, var spanden ofte fyldt til randen. Det bekom mig temmelig ilde, især fordi hullet var dimensioneret efter en voksen bagdel og ikke en spinkel dreng, der skulle passe meget på for ikke at komme i ubehagelig kontakt med tøndens indhold.

Og mens vi er ved de sanitære forhold: Som supplement til retiraden i kælderen var der en almindelig udendørs pissoir bag ved hovedtrappen.

Der var naturligvis rindende vand i huset; men der var kun koldt vand i hanerne. Varmt vand fik man enten gennem køkkenets gaskogeplader eller en indstikskeddel til kakkelovnen. Der var almindelige håndvasker i soveværelserne på 1. sal og derudover et servantestel (en stor skål og tilsvarende kande), hvori der somme tider blev hældt varmt vand.

I kælderen var der et vaskerum med en gasdrevet gruekeddel. Jeg husker nu mest vaskerummet, fordi det var her, efterårets sylte- og henkogningsaktiviteter fandt sted.

Viktualierummet indeholdt blandt andet husets righoldige lager af gul sodavand og hjemmelavet syltetøj. I et lille aflukke (med hængelås) befandt gartner Jørgensens have-redskaber sig. Han ville åbenbart ikke risikere, at uvedkommende (læs Finn) forgreb sig på de velslebne redskaber. Gartner Jørgensen boede Gormsgade 1 og var således en slags bagbo til mostrene.

Endelig var der et stort kælderrum, der mest var oplagringsplads for ting, der ikke mere var i brug. Jeg husker især underdelen af en trædesymaskine og en stor hånddrevet rulle – begge dele ting, der kunne 'køre

rundt,' et generelt kriterium for om jeg syntes, noget var interessant eller ej.

1. sal

Husets soveværelser befandt sig her.

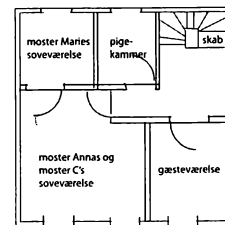
Det største lokale var soveværelse for moster Anna og moster C. Moster Rie sov i et noget mindre værelse, men altså for sig selv. Hushjælpen havde sit eget kammer, og endelig var der gæsteværelset, hvor jeg og min familie overnattede, når vi besøgte mostrene i flere dage, hvilket skete til jul, nytår og ved enkelte andre lejligheder. På grund af gæsteværelsets placering langt fra husets kakkelovn og med to ydervægge var dette værelse hundekoldt om vinteren. Jeg sov i en feltseng med en megatung dyne som mit lille korpus var en krig om at varme op. Der blev ganske vist somme tider lagt en varmedunk i sengen; men dens nytte var som en skrædder i helvede. Undskyld den uheldige metafor: en skrædder i helvede må have haft det temmelig varmt.

Stuerne

På skitsen af stueetagen har jeg indtegnet de vigtigste møbler – langt fra dem alle, og ikke alle møbler stod på samme sted gennem årene.

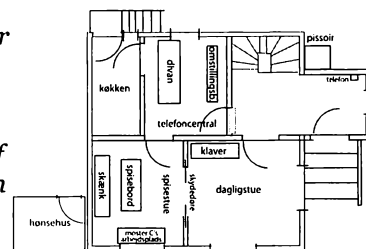
Spisestuens skænk var vigtig, fordi det var her, der stod en lille messingdåse, hvori mo-

Skitse af husets overetage baseret på min egen hukommelse

De oprindelige tegninger til huset er forsvundet.

Den viste skitse er fremstillet på baggrund af en skitse af stueetagen, som min far på et eller andet tidspunkt har lavet.

ster C lagde min og min storesøsters søndagsfemogtyveøre, et beløb, der efter krigen blev sat op til 50 øre. I sig selv en vigtig funktion. Jeg opdagede imidlertid, at pengene blev lagt i dåsen allerede midt på ugen og kunne således afhjælpe en akut likviditetskrise. Der til kom, at det hændte (af glemsomhed eller velovervejethed, det ved jeg ikke), at der igen var penge i dåsen om søndagen, et forhold, jeg ikke fandt anledning til at gøre nogen opmærksom på.

Moster C's arbejdsbord var et møbel, der gjorde det allerstørste indtryk på mig – først og fremmest fordi hun næsten altid var at finde der. Aldrig i køkkenet, næsten aldrig i dagligstuen eller i haven, og hun behøvede

blot at vende sin stol, så sad hun ved sin plads ved spisebordet. Hun havde sit sytøj ved arbejdsbordet, og hun lavede sit papirarbejde i forbindelse med centralen der. Der skrev hun sine breve, og de få gange jeg har set hende lægge en kabale, forgik det også der.

I dagligstuen stod et klaver, som jeg dog aldrig har hørt nogen af mostrene spille på; men jeg tror, det var Jensine, der i sine yngre dage havde dyrket klaverspillet. Hvorom alting er, fik min mor klaverundervisning i de år, hun boede i Kongsvang. Mange af de noder, jeg har arvet efter mine forældre, bærer navnet Caroline Østergaard, som hun i de år må have kaldt sig i stedet for sit østrigske navn Karoline Jentsch. Hun spillede faktisk temmelig godt, og i 1950erne spillede jeg nogle violinsonater med hende; men som det ofte går, når der kommer ægtemand og børn til, gled det mere og mere i baggrunden og til sidst helt ud.

Under krigen

Medens krigen prægede hverdagen, hvor vi boede i midtbyen, har jeg ikke ret mange krigserindringer med speciel tilknytning til telefoncentralen i Kongsvang. Der var selvfølgelig luftalarmerne, der indebar, at alle i huset samledes i kælderen, hvor der var stillet et antal træstolper op som afstivning i vaskerummet. Men som jeg husker det, var der ikke tale

om, at man tog luftalarmerne særlig alvorligt. Man gik roligt rundt i kælderen og tøvede ikke med at bevæge sig op i køkkenet for at hente forsyninger, hvis luftalarmen trak ud. Jeg har sågar fået fortalt, at mine forældre undlod at vække mig under en natlig luftalarm, men lod mig ligge i gæsteværelset.

Det eneste jeg husker som noget alvorligt var en aften, da der blev banket meget hårdt på døren, og nogle tyske soldater med myndige stemmer gjorde opmærksom på, at et af husets mørkelægningsgardiner ikke sluttede tæt – hvilket efter sigende var en ganske alvorlig forbrydelse. Men der skete nu ikke yderligere.

Et hus med liv i

Mostrene var absolut ikke velhavende, hvilket huset og mange dagligdags ting bar tydeligt præg af. F.eks. fik husets små skavanker ofte lov at stå ureparerede i årevis; malerarbejde og tapetsering skete – om overhovedet – kun med meget store tidsintervaller. Der blev så at sige aldrig anskaffet et nyt møbel, højst flyttet lidt rundt på dem der var. Klaveret blev kun sjældent stemt, og der blev ikke spenderet mange kroner på nyt tøj. Faktisk gik de altid i det samme meget mørke, næsten sorte, tøj – sommer og vinter, til hverdag og ved festlige lejligheder. Jeg har aldrig set nogen af dem i en lys kjole.

Men på ganske få områder var der ingen

smalle steder. De holdt selskaber, ret store selskaber til jul, nytår, påske og pinse, og i sommerperioden haveselskaber. Og så brugte de penge på gartner Jørgensen, som holdt haven og familiens gravsted på Nordre kirkegård i flot stand. Hushjælp var der altid, og selv om to af mostrene var telefonistinder, har jeg kun uhyre få gange set nogen af dem ved omstillingsbordet. Det har også slået mig, at de beholdt Købmand Elling, som ejede den opgang de boede i på Vesterbrogade, som leverandør af alle kolonialvarer mv. – også efter de var flyttet til Kongsvang. Gad vist om de havde penge på kistebunden?

Det var i høj grad en fast personkreds, som kom til mostrenes selskaber. Familien Hertha og Hans Gossmann hørte til den faste stok. De havde en søn, Robert, som sad i kørestol. Hans og Robert var begge meget sportsinteresserede, og Roberts kørestol sås ofte ved byens sportsarrangementer.

Også frk. Hjort og fru Petersen var med hver gang – og familien Schriver. Et særligt indtryk på mig gjorde Christian Gylden, som boede i København, hvor han havde en lille radioforretning. Han var vældig flink, meget kultiveret og talte med så udpræget københavnsk accent, at det var svært at tage det, han sagde, helt alvorligt. Han havde en datter som hed Inger, der var gift med en mand med det prægtige navn Stoltenberg.

*Inger Gylden og hendes mand
sammen med deres to døtre.*

FOTO: PRIVATEJE

Jul og Nytår

Til jul var vi i Kongsvang juleaftensdag og begge juledagene. Selve juleaften var vi kun mostrene, mine forældre og min storesøster Anne Lise Christine (fra 1946 også min lillesøster Else Marie). Den faste menu bestod af gåsesteg, risalamande og is. Efter middagen gik min far ind bag de lukkede skydedøre mellem spisestuen og dagligstuen og tændte juletræet, som blev åbenbaret for os andre, når han med en lettere dramatisk gestus skubbede skydedørene til side. Derpå fulgte den obligatoriske gang om juletræet, medens vi sang de kendte julesalmer og -sange. Og så kom det store øjeblik, hvor gaverne blev delt ud. Jeg fik altid noget vældig spændende af mostrene.

De bløde pakker var mest fra mine forældre. Senere på aftenen kom der juleknas og de voksne fik en lille en til kaffen. Alt i alt vist nok en ganske almindelig dansk jul – men for mig helt fantastisk.

I juledagene fortsatte selskabeligheden med større og mindre rykind til frokost og aftensmad.

Og festlighederne fortsatte til nytår, hvor et fast hold med familien Gossmann, frk. Hjort og fru Petersen og vi selv indtog den ligeledes faste middag med hamburgerryg, grønlangkål og brunede kartofler som hovedret. Jeg har en svag erindring om, at have hørt nogen foreslå kogt torsk til en forandring, et forslag, der dog prompte blev skudt ned – og tak for det. I øvrigt var det moster Anna og moster Rie, der regerede i køkkenregionerne – naturligvis sammen med hushjælpen. Også min mor deltog somme tider i madlavningen. Derimod har jeg aldrig set moster C i køkkenet.

Hvad kan jeg ellers huske om husets kulinariske tilbud? Jo – i de kolde vintre under krigen blev der lavet is ved hjælp af kuldeblandinger, en aktivitet, jeg fulgte med stor interesse. Jeg var for lille til at deltage aktivt. Om sommeren stod den på masser af bær, ribs, solbær, blåbær og stikkelsbær, ogå jordbær og hindbær, som blev nydt med mælk og sukker. Frugtgrød hørte også til blandt sommerens og efterårets retter.

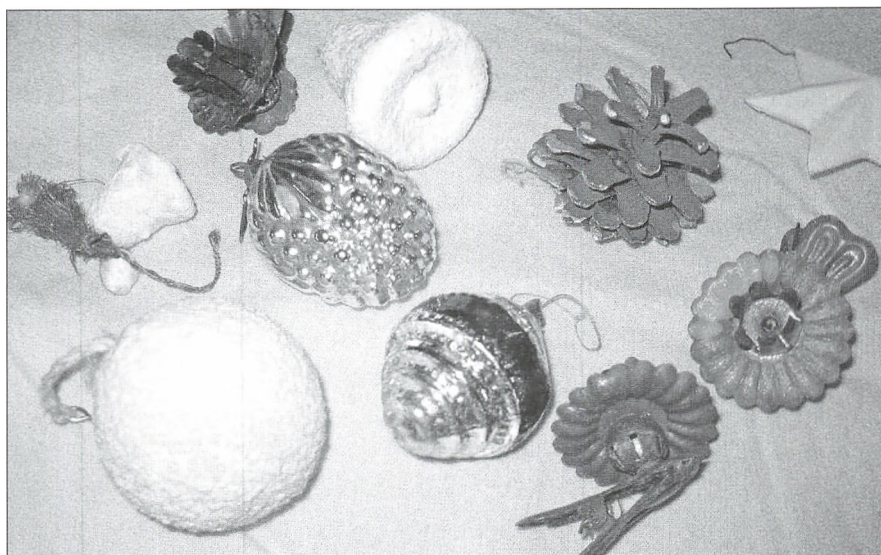
Til de mere muntre tildragelser hører, at en af mostrene havde opdaget, at der var kommet en ny type øl, som man kaldte påskebryg. Det med alkoholprocenter gik hun ikke op i; men da den var mørk som hvidtøl, mente hun, den måtte være god til øllebrød. Med et efter sigende slående resultat.

Juletræspynt

I entreen gik der en trappe fra stueetagen til overetagen, og lige til venstre for trappens udløb var et skab, der rummede alskens herligheder, først og fremmest en guldbronceret jernkasse med husets juletræspynt. Det var naturligvis meningen, at dette kun skulle for dagens lys til jul; men når jeg kunne se mit snit til det, sneg jeg mig ovenpå og trak guldkassen frem. Og studerede herlighederne: Den efterhånden ret ramponerede topstjerne i guld, som på et tidspunkt til min store fortrydelse blev skiftet ud med en ny, der ikke var nær så flot; de meget fine lysestager, som blev placeret på juletræets grene med en fjederbelastet klemme, og som det mest fantastiske havde et kuglehoved, så man kunne sikre sig, at selve den lille roset med lyseholderen i midten stod vandret, så lysene ikke dryppede. Sammenlignet med de primitive dimser, der blot består af en lyseholder af snoet ståltråd, som fortsætter i et langt skaft med en lille metalkugle som kontravægt, var mostrenes lyseholdere de rene

Juletræsdynt bevaret fra min tid i huset i 1940erne, men det kan meget vel være endnu ældre. Måske går det helt tilbage til mostrenes tid i Vesterbrogade.

FOTO: FINN EGELAND HANSEN

tekniske vidundere. Jeg brugte megen tid på at studere dem og foretage små justeringen af klemme og kuglehoved, så de virkede som de skulle, når de for alvor skulle bruges til jul. Men det mest fantastiske var de farvede glaskugler, langt mere kunstfærdige end dem, man får idag. Da den sidste af mostrene i 1953 flyttede på plejehjem, arvede mine forældre guldakassen, og senere har især min lillesøster og jeg overtaget, hvad der var tilbage af det gamle juletræsdynt, som vi værner om og med stor veneration bruger hver jul.

Som jeg husker dem, var mostrene temmelig alvorlige mennesker. Jeg erindrer ikke meget af den overstrømmende (kunstige?) hjertelighed, som er typisk for vore dages omgang

med børn. Men på den anden side har jeg aldrig oplevet nogen af dem tale aggressivt, eller give andet udtryk for vrede. Hverken over for hinanden, min familie eller centralens personale. De må have været mennesker med stort mentalt overskud, hvilket vel fandt sit stærkeste udtryk i beslutningen om i første omgang at tage min mor herop efter 1. verdenskrig og i anden omgang helt og holdent tage hånd om hendes videre skæbne i Danmark.

P.S. Hvis nogen af denne artikels læsere har haft deres gang i villa Adirf, eller på anden måde er bekendt med stedet og dets indbyggere, vil jeg meget gerne i kontakt med vedkommende. Jeg bor Klokkervej 14 i Århus V. ■

Viby for 75 år siden ... en art jubilæum.

fra **Arkivskuffen.. 1936**

Viby Bypark indviet

Det var en fattig tid for Viby kommune først i trediveerne, saa ret mange penge syntes man ikke at have tilovers for et foretagende som en park.

Det blev havearkitekt Bach-Thygesen, som sammen med anlægsgartner Chr. Salomonsen, fik arbejdet. De havde fundet ud af, at der kunne dannes en sø paa det lave sted, hvor der var en lille eng, og hvor der var tilløb fra bækken, der kommer oppe fra Bjødstrup mose.

Ideen med en sø har i høj grad været med til at give parken et venligt ansigt. Oppe fra F.D.B., som planerede et areal for at faa plads til en ny fabriksbygning, blev den overflødige jord kørt ned og fyldt op omkring alderdomshjemmet, saa der fremkom et plateau, som i høj grad fremhæver dets smukke beliggenhed. Alt i alt kan man kun rose Bach-Thygesen for hans udkast til parken, som blev en perle midt i byen. Og det hele blev udført for ca. 22.000 kr., en meget billig pris, naar man betænker, hvad der blev flyttet af jord for at lave søen og for at give det hele de bløde afrundede former, før man kunne skride til beplantningen og tilsaaning af plænerne.

Den 19. juli 1936 var fastsat til aflevering af anlægget, men forskellige forsinkelser medførte, at det først blev søndag den 16. august kl. 9, at Chr. Salomonsen kunne aflevere den

*Fra tidligere Sognerådsformand
Jens Juul's erindringer*

Viby bypark kort efter etablering august 1936.

færdige park til sogneraadet til indvielse. Den nuværende kommunegartner, Svend Nielsen, der arbejdede med ved hele anlægget, fortæller en lille pudsige historie fra den dag:

Fra kl. 5 om morgenen havde alle de, der var beskæftiget ved anlægget, været i sving for at give det hele en sidste afpuksning og rive alle gangene, saa de stod uden at nogen havde betraadt dem. Men fru Ring, som boede paa De gamles Hjem, og som var tunghør og brugte et gammeldags hørerør med tragt, var morgenduelig. Hun ville gaa sig en tur i den nye park, og trissede ubekymret ned ad de nyrevne gange, og hverken raabene fra pigerne paa hjemmet eller fra gartnerne nede i parken kom til hendes bevidsthed, saa først ved at fange hende ind blev katastrofen afværget.

- En mand maatte igang med riven igen.

Leif Nielsen

Så gol den røde hane...

Det er i år 50 år siden, der udspandt sig et drama i Kongsvang.

A/S Planmøbler, der havde til huse på Skanderborgvej 108 (tidligere Landevejen 8), brændte ned til grunden.

Med sig tog denne voldsomme brand et boligkompleks i Thyrasgade 2 samt et mindre hus sammenbygget hermed, hvilket resulterede i, at 14 familier den 4. juli 1961 blev hjemløse.

Man må sige, at ejendommen Skanderborgvej 108 (Landevejen 8) har ført en omtumlet tilværelse gennem det seneste århundrede og været i fokus mere end én gang.

Allerede 40 år tidligere havde selv samme matrikel (14 CL) på Skanderborgvej 108 også været udsat for en voldsom brand, der dengang gik ud over daværende Dam-

gaards Rammefabrik, der nedbrændte den 7. april 1921.

Det er der jo ikke nogen årsag til at fejre, men som lokalhistorisk begivenhed er det dog værd at markere.

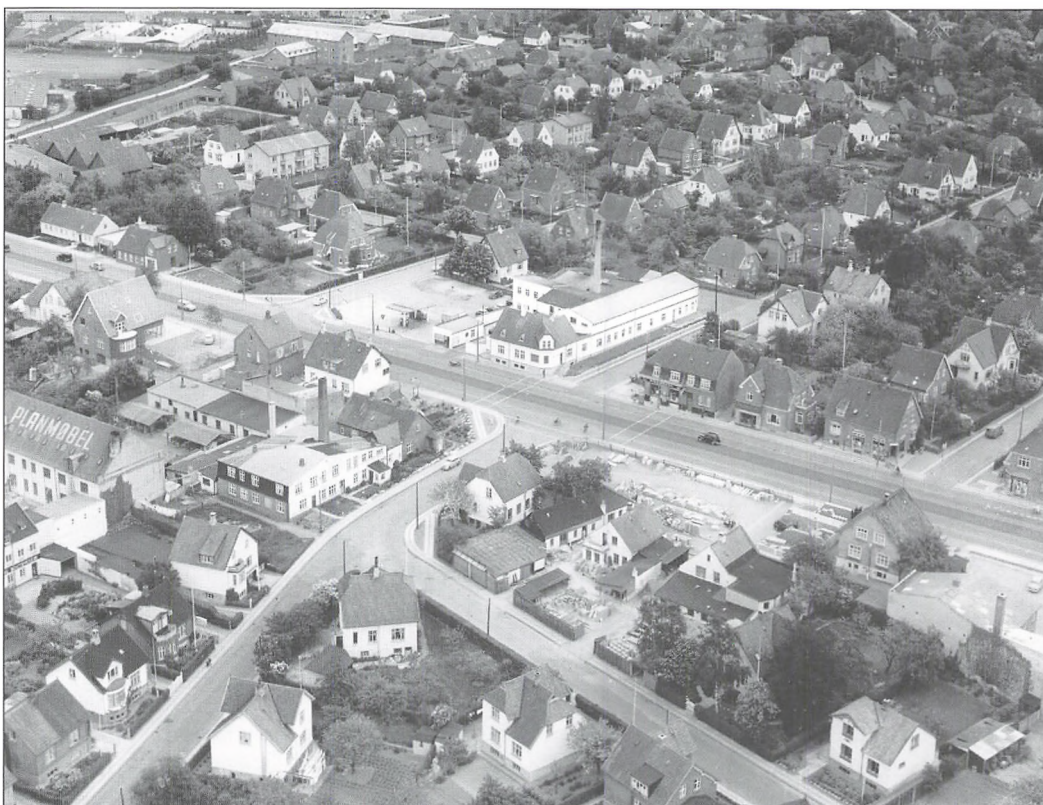
To brande samme sted med 40 års mellemrum og flere fællesnævner er værd at hæfte sig ved.

Der er udgivet et hæfte med titlen: Kongsvangbranden 1961, af Bent Keblovski på forlaget HB Grafisk, og der har endvidere her i Vibybogen (1999) været bragt en artikel om branden på Rammefabrikken i 1921. Det er derfor ikke hensigten at genfortælle disse historier.

I stedet er det et ønske at stille skarpt på et par fællesnævner, nemlig publikums og brandvæsenets roller og det besvær, der forhåbentlig nu kun er historie, men dog et faktum.

Af avisartiklerne fra brandene fremgår det (med datidens stavemåde):

*Luftfoto Kongsvang,
ca. 1960
Planmøbler længst
til venstre, Thyras-
gade 2 ses lige til
højre for.*

FOTO: LOKALSAMLINGEN
MØLLEPARKEN

Brandbekæmpelse anno 1921:

”... Inde paa Brandstedet arbejdede Viby Brandsprøjte. Man mindedes uvilkaarligt Læsebogens Historier om en Brand paa Landet, naar man saa dette Brandvæsen i Arbejde...

... Men Brandinspektør Bruun var sikker paa at kunde begrænse den, og Motorsprøjten sattes i Forbindelse med en Brønd, som Beboerne hævdede var uudtømmelig.

Et Par Minutter hvæsende Vandet fra Brandvæsenets Slangere - og saa var der ikke mere. Paa tre Minutter havde Motorsprøjten tømt Brønden, og der var ikke Brønde i Nærheden med videre Vand. Til Aaen var der for langt - og man fik først at vide, at den var der, da Bygningen var nedbrændt. Aarhus Brandvæsen, der intet kunde gøre, maatte trække sig tilbage. I Løbet af kort Tid var hele Bygningen omspændt af Flammer...”

Brandbekæmpelse anno 1961:

”... Lidt før kl. 13,30 d. 3. juli 1961 udbryder der brand i en udluftningskanal i spånsugersystemet hos A/S Planmøbler.

Ilden udvikler sig hastigt, og på mindre end 20 minutter efter at branden var opdaget, var hele den store fabriksbygning, hvor ilden brød ud, ganske overtændt og et kolossalt bål. Falck, der havde brandslukningspligten i området, blev alarmeret.

Man var øjeblikkelig klar over, at der var overhængende fare for den store katastrofe, og de 30 arbejdere fik blot besked på at komme ud. Der kunne ikke være tale om at gøre nogen indsats med fabrikkens udstyr, da ilden med rasende fart åd sig op gennem de 4 etagers bygningsværksteder og lager.

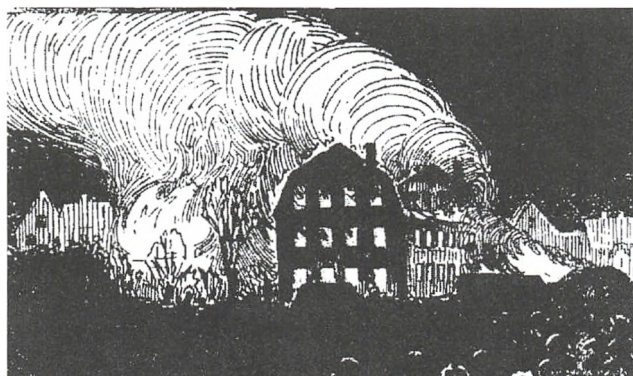
Da Falck og brandmænd fra Viby Brand-

A/S Planmøbler, 1941

væsen nåede frem, så man at disse to instanser ikke havde chance for at klare opgaven alene. Derfor tilkaldtes Århus Brandvæsen, som fik til opgave at søge at redde naboejendommen. Fra første færd frygtede man, at denne skulle blive antændt af strålevarmen – der var så kraftig, at det grønne græs bag den ene gavl brød i brand...

Damgaards Rammefabrik, nedbrændte 1921

Dagen efter branden

... 14 tragedier som måske ikke var opstået, hvis brandstedet havde ligget et andet sted indenfor Viby Vandværks område.

Eller hvis man havde haft en aftale om hjælp fra det ene vandværk til det andet i katastrofetilfælde.

- Mere vand havde givet os en chance,
Havde vi haft vand nok i starten, havde

der været en chance for, at ejendommen ikke var brudt i brand, udtalte vagthavende brandinspektør Lynggård Jensen, som ledede Århus Brandvæsens mandskab. Men da vi satte slangen til brandhanen, var der slet ikke det vand, vi skulle bruge for at kunne køle bygningen ordentligt af. Det tryk kom først, da der var lagt en fødeledning op til en brandhane på Århus Vandværks område adskillige hundrede meter borte, og efter at Århus Vandværk

*Luftfoto fra Planmøbelbranden 3. juli 1961.
-Bemærk det anseeligt antal fremmødte.*

FOTO: LOKALSAMLINGEN MØLLERPARKEN

havde lukket op for nødtilførsel til Vibys ledninger.

Vi har vand nok, udtaler overmontør H.C. Nielsen, Viby Vandværk, men stedet ligger i et yderområde – op mod Århus-området – derfor kan der ikke være kredsløb i ledningerne, og af den grund blev trykket for lille, da alle haner blev taget i brug. Midt i ledningsområdet ville der ikke være sket noget !

Da brandfolkene ved husets gavl endelig fik vand nok, var det for sent ! Da havde strålevarmen ophedet huset, og da strålevarmen fik frit løb ved, at fabrikkens gavl væltede, var der intet at stille op.

Vandhjælpen fra Århus, der desværre kom for sent, skaffedes ved, at en betænksom mand på Århus Brandvæsen ringede til vandforsyningen og spurgte, om det var muligt at få mere tryk på ledningen. Det var der altså – og havde man haft en fast aftale om, at det ene værk straks alarmerede, når der var fare for overbelastning af det tilstødende nets brandhaner, havde 14 familier måske i dag haft et hjem...”

Publikum anno 1921:

”... Fra Aarhus kom en Strøm af Mennesker vandrende og cyklende for at se Branden, og rundt fra Nabosognene kom Folk i Hundredvis. Og da Branden var paa sit højeste,

*Thyrasgade 2, indbo
er i hast reddet ud
på gaden.*

FOTO: LOKALSAMLINGEN
MØLLEPARKEN

belyste den Tusindvis af Mennesker, der stod som Tilskuere i de tilstødende Haver og Gader, sad i Træerne og paa Tagene, og hvor der overhovedet var Plads til dem...”

Publikum anno 1961:

”... Ikke alle tilskuere fandt det nødvendigt at hjælpe. Mange stod bare i vejen, og Viby Politi havde en vanskelig opgave med at drive nysgerrige bort - dels fra brandstedet, hvor brandfolk skulle arbejde, dels fra de tilstødende gader, hvor bohavet i hast var stuvet sammen...

... Lige til de sidste minutter før branden gjor-

de det umulig, havde børn og voksne travlt på trapper, i døre og vinduer til de fleste af de 14 lejligheder - men som oftest foregik bjærgningen meget tilfældigt og ret hårdhændet, så meget gik i stykker...

... Der burde have været foretaget en mere effektiv afspærring af det livsfarlige område ved fabrikken, hvor store murstykker styrtede ned med korte mellemrum, og som mindre lak og fortynderekspllosioner sendte gnister, glassplinter og brændende trædele ud over. Her stod alt for ofte både børn og voksne for tæt ved den brændende bygning på den forkerte side af en hullet hæk...”

Kaos, koncentration og en del observatører ved Planmøbelbranden 3. juli 1961.

FOTO: LOKALSAMLINGEN MØLLEPARKEN, VLS, AARHUS STIFTSTIDENDE

Kommentarer:

Manglende infrastruktur

Kongsvang var et yderområde, der hverken havde nok vand, vandtryk i brandhanerne eller samarbejdende kommuner.

Det taler sit tydelige sprog om en tid, hvor hver kommune "passede sit", og det står malet i beskrivelserne, at embedsapparatet ikke kan sige sig fri for ansvaret med hensyn til forsyningssikkerhed, herunder også vand til brandbekæmpelse i de værst tænkelige situationer.

Brandvæsenets arbejdsro og mulighed for fuldt ud at kunne koncentrere sig om opgaven med at få bekæmpet branden blev forstyrret af de mange "hverdagshelte", der deltog i arbejdet med bjærgningen af indbo.

Byplanlægning var vist ikke så veludviklet dengang, når man, formentlig på grund af boligmangel, havde tilladt at ombygge en udrangeret fabriksbygning til et beboelseskompleks i umiddelbar forbindelse med en "brandfarlig virksomhed".

Kritik af kommunen

Ejendommen Thyrasgade 2 havde allerede i februar 1954 haft den tvivlsomme fornøjelse at komme en tur gennem vridemaskinen hos det hedengangne dagblad "Land og Folk" under overskriften: "Hvad bestiller

brand- og sundhedskommissionen i Viby". Der berettes om: "... en ejendom så utæt, at man må ligge med paraply i sengen, og at beboerne befinder sig i en konstant brandfare, da lange kakkelovnsrør føres til skorstenen gennem træskillerum.. Hertil kommer at der i etageadskillelsen mellem stuen og første sal er fyldt med træspåner.

At det virkelig er yderst brandfarligt fremgår også af, at forsikringsselskaberne kræver forhøjet præmie for brandforsikring. Vil brandkommisionen godkende disse forhold og dermed påtage sig et ansvar, hvis der opstår brand?..."

Publikums rolle.

Præcist hvad årsagen er til det store publikumsfremmøde er ikke helt gennemskueligt. Af beskrivelserne fornemmer man dog, at det er drevet af en vis nysgerrighed.

Man har således brugt situationerne som en form for underholdning. Siddende i træer, på hustage og med opstilling i haverne for at få situationen helt tæt på.

Der er mange eksempler på, at indsatsen i forbindelse med disse brande er udført med ædelt forsæt, men når publikum var så nysgerrige, at de kunne komme i fare for sig selv og andre, kan det undre, at der ikke var en klar procedure for mere massiv indgriben over for publikum.

Hvis man sammenholder publikums rolle dengang og ser på dagligdagen i 2011, er der en påfaldende lighed med det relativt nye begreb, der kaldes ”Kiggekø”.

Den opstår bl.a på motorvejene i det modsatte spor af, hvor der er opstået et problem. Her opstår der en kø, alene fordi folk er nysgerrige og vil kende den fulde sandhed om omfanget af et problem eller en ulykke. Nogen særlig hjælp fra tilskuerne ses uhyre sjældent.

Mennesker er generelt født nysgerrige, men ”kiggekøerne”, hvor nysgerrigheden får frit løb, er problematisk og til stor irritation og gene for mange.

Selv om tiderne har ændret meget gennem de forgangne 90 år, kan man vel med rette spørge:

Er der i grunden nogen sønderlig forskel på dengang og nu ? ■

Kilder:

Avisartikler fra Aarhus Stiftstidende, 7. april 1921

Avisartikler fra Land og Folk, februar 1954

Avisartikler fra Aarhus Stiftstidende, Demokraten, Aarhus Amtstidende og BT, 4. juli 1961

Kongsvang branden 1961 (udgivet 1997) af Bent Keblovski, forlaget HB Grafisk

Kongsvang, omkring Magdalenemøllen, (udgivet 1995) af Bent Keblovski, forlaget HB Grafisk

Øjenvidneberetning

af Ole Linå Jørgensen

Min bror har fødselsdag den 4. juli, og vi skulle have gæster, der kom med trambussen inde fra Århus. Vi kunne hjemmefra tydeligt se røgen fra Kongsvang, og da gæsterne kom, kunne de fortælle, hvad der brændte.

Jeg fik lov at tage min cykel og køre til Kongsvang for at se på. Det er rigtigt, som der står, at det hele virkede noget kaotisk. Den gamle fabriksbygning, der var indrettet til lejligheder, havde fladt tagpaptag, som en eller to brandmænd stod og sprøjtede vand på; men pludselig kom de løbende tilbage til stigen næsten med ilden i hælene.

Forinden havde behjertede personer søgt at redde indboet, hvilket fra 1. sal skete ved, at alt blev smidt ud af vinduet, hvad der selv sagt ikke var meget, der kunne holde til.

Gavlen, der væltede, var i øvrigt meget tæt på at ramme en brandmand på gaden. Huset mod Skanderborgvej, der sidst brød i brand, var, så vidt jeg husker, ikke sammenbygget med de øvrige. Det havde rødt tegtag, og pludselig begyndte det at ryge ud mellem tagstene, og til sidst brød taget i brand uden, at der blev gjort noget for at forhindre det.

Jeg måtte hjem igen til aftensmad. Næste formiddag var jeg atter i Kongsvang sammen med min far, og da var nogle af beboerne i nederste etage af det store hus med tagpaptaget flyttet ind igen og temmelig utilfredse med den store interesse for deres hus.

Af projektmedarbejder Jytte Kristensen

De ”glemte” butikker

– før supermarkeder og nethandel.

I Viby lokalhistoriske Samling har vi haft et projekt om de ”glemte” butikker i Viby. Det er utroligt, så mange småbutikker og mindre butikcentre, man tidligere har kunnet finde i villakvartererne og boligforeningernes bebyggelser.

Vi har derfor set bort fra butikker på Kongevej og Skanderborg Landevej, eller som de hedder nu Skanderborgvej samt Viby Torv, da alle de herværende butikker allerede er registreret og godt beskrevet.

Forretningerne lå tæt, somme tider flere købmænd i umiddelbar nærhed af hinanden, bl.a. kan nævnes, at der på strækningen Rosenvangs Alle fra Skanderborgvej til Runddelen i en årrække var 7 købmændsforretninger, og ellers var der slagter, grønthandler, fiskemand, mejeri, bager og tøjbutikker, frisører m.v.

Man kunne inden for kort afstand få handlet ind til husholdningen. Transporten foregik til fods eller på cykel, så det var begrænset, hvor meget man kunne slæbe hjem ad gangen. Det var også et spørgsmål om opbevaring. Køleskab og dybfryser var jo ikke hver mands eje i 1. halvdel af 1900-tallet.

Disse små, lokale butikker skød op samtidig med bebyggelsen af området fra begyndelsen af 1900-tallet og kulminerede i 1950'erne og 60'erne, hvorefter de stort set alle har lidt butiksdøden. Som eks. kan nævnes, at der i krydset Rosenvangs Allé/H.C. Ørstedsvej var et helt lille ”handelscentrum” med bager, slagter, mejeri og købmand samt en trikotageforretning.

I modsætning til de senere planlagte butik- og indkøbscentre er alle de små butikker i villakvartererne og i gadekryds spontant opstået.

Hømsevej 1, ca. 1950

Hømsevej 1, 2011

Vendepunktet

Udviklingen med etablering af supermarkeder med selvbetjening, hvor man kunne få "alt under samme tag" var medvirkende til forretningsdøden.

Hermann Salling var her på forkant med udviklingen, da han åbnede den første Føtex i 1960 i Guldsmedgade i Aarhus. Her var der fødevarer og tøj med mere i det samme varehus, heraf navnet: Fø (fødevarer) tex (textil). Mange havde nu fået bil og kunne derfor køre efter tilbuddene, man havde også bedre opbevaringsmuligheder med indførelsen af køleskab med en lille fryser. Familien, der

købte stort ind, havde som oftest en skabs- eller kummefryser, så kød og de dybfrosne grøntsager kunne holde sig i længere tid.

Der er flere faktorer, som har haft betydning for, at de små butikker gled ud af borgernes bevidsthed. Familierne fik bil, og kvinderne kom på arbejdsmarkedet. Dermed var både behov og muligheder for at købe stort ind blevet afgørende faktorer for familiernes handelsmønstre.

Flere butikker drejede nøglen for sidste gang i årene 1970/80. Nogle købmandsbutikker blev til "Døgneren". Slagterbutikken blev måske til en "Mad ud af huset" eller smør-

rebrødsforretning. Mange – og det var måske de fleste – kom til at stå som ”spøgelseshuse” med de gabende tomme forretningsvinduer ud mod vejen. Enkelte blev gjort fint i stand, og hvis man ikke kan huske det eller på anden måde ved det, har man ingen anelse om, at her engang var en hyggelig købmand med duft af nymalet kaffe.

Nogle forretninger har dog overlevet, men kun i kraft af indkøb af frysede og udvidelse af varesortimentet samt indretning af forretningen til selvbetjening, et eksempel herpå er ”Let Køb” (i mange år købmand Hundsdal) på hjørnet af Rosenvangs Alle og Vilh. Bechsvej.

Eksempler på butikcentre i større boligforeningsbebyggelser

I 1950’erne blev der behov for, at boligforeningerne i deres større boligbebyggelser etablerede forretninger til det mest nødvendige, så som købmand, bager, slagter m.v. jo, flere lejligheder, jo flere butikker. I slutningen af 60’erne og begyndelsen af 70’erne bygges større indkøbscentre, hvor man også ser banker, posthuse og bibliotek. Også disse har mødt butiksdøden, enten er de lukket, eller også er der kun enkelte butikker tilbage. Et enkelt sted findes endnu et supermarked.

Rosenvangs Allé 40, ca. 1960

De små med livsfornødenheder: Øster Allé 1950:

Den første blok indtil omkring 1975 tre kælderbutikker: Mejeriudsalg, Brugs og grønthandler (nu er der etableret et gæsteværelse til brug for boligforeningens lejere, samt et ”lagersalg”)

Rosenvangs Allé/Uffesvej 1953 : Frem til først i 70’erne var der et lille butikstorv med barber, Brugs og slagter med facaden ud i mod Skanderborgvej.

Nu er der en ”3 i en” kiosk og en dyreklinik.

Ormslevvej 1957: I forbindelse med Stenkildeparken var der et lille butikcenter med bager (først Kinobageriet senere

Finns Bageri) kiosk, købmand og slagter. Nu er forretningerne lukket, og der er en emblebutik og en bordtennisforretning.

De lidt større:

Vilh. Bechs vej 1958: I forbindelse med Aarhus og Omegns Boligforenings byggeri blev der etableret et butikscenter ud mod Vilhelm Bechs vej. Her har der været flere forskellige forretninger: eks. i 1965 var der frugt & grønt, kiosk, tapet- og farvehandel, slagter og trikotage "Rachelle".

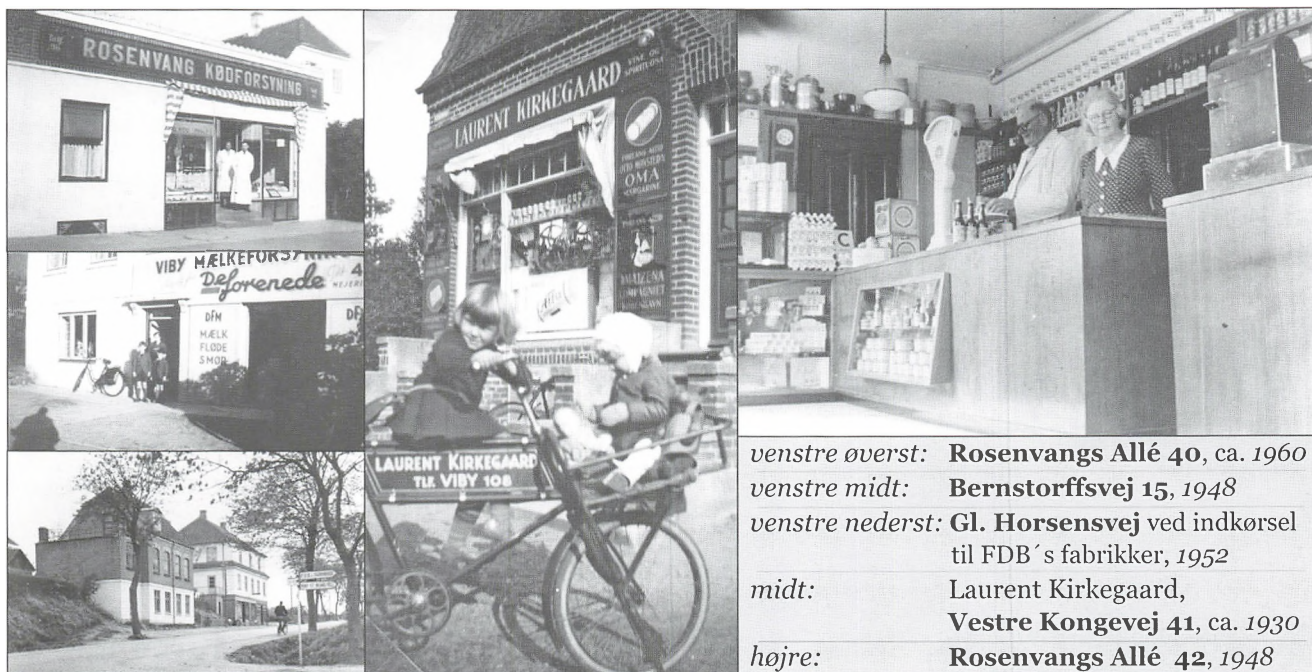
I 2000 var forretningerne ændret til følgende: Frugt og grønt blev til "Bager", kiosken blev til

PH marked, tapet- og farvehandel til "Miami Pizza", og slagteren var blevet til en døgnkiosk. I en periode var der rigtig postekspedition, som senere rykkede ind med en skranke i en af butikkerne. I skrivende stund står 2/3 med brunt papir på ruderne.

I bunden af **Holme Møllevej** var der i årene 1961 til omkring 1980 et mejeriudsalg og en slagter. I midten af 80'erne blev der indrettet bodega "Queens Arms" i lokalerne.

I kældrene af de enkelte blokke på højre side op ad Holme Møllevej var der flere forretninger, bl.a. en frisør, et renseri, købmand og trikotage. Disse forretninger opstod i forbindelse med byggeriet 1960/61 og holdt sig i en årrække. Trikotageforretningen lukkede i 1976, og efter flere år som cykelforretning, står lokalerne nu tomme, og kun fremtiden vil vise, hvad de fremover skal bruges til - måske en lejlighed. Købmandsforretningen blev til en kiosk med skiftende indehavere og sortiment. For nylig (aug. 2011) er butiksruden i den nedlagte forretning nu formindsket væsentligt, om der evt. skal være beboelse vides ikke. Hvor renseriet boede, har vi nu "Butik Himmelblå", der sælger stof m.v. til patchwork samt strik-kegarn.

Længere oppe på den anden side af Jyllands Allé var der Brugsen og Coordina (nu er begge dele slået sammen til en Fakta, der yderligere har udvidet).

venstre øverst: **Rosenvangs Allé 40, ca. 1960**

venstre midt: **Bernstorffsvej 15, 1948**

venstre nederst: **Gl. Horsensvej ved indkørsel til FDB's fabrikker, 1952**

midt: **Laurent Kirkegaard, Vestre Kongevej 41, ca. 1930**

højre: **Rosenvangs Allé 42, 1948**

Grøfthøj Centret blev til i forbindelse med opførelse af Grøfthøjparken i 1971. Her var der bageri, en afdeling af Handelsbanken og Spar Supermarked. I dag er det hele udlagt til en SuperBest.

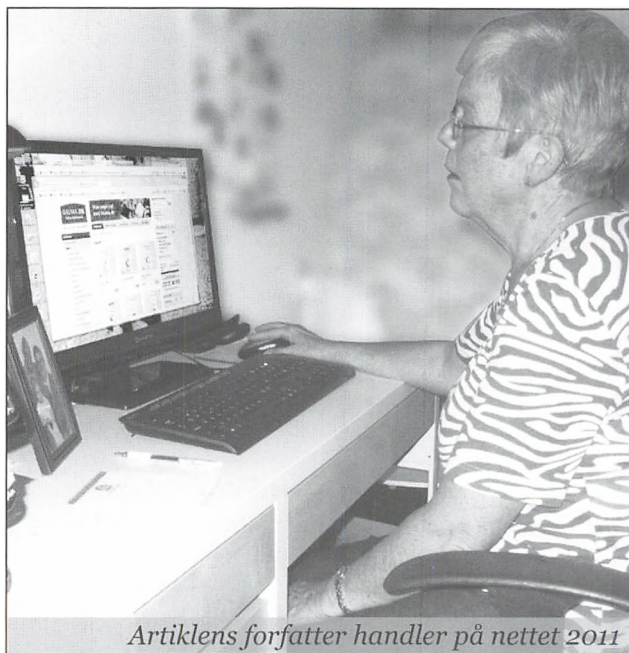
I forbindelse med opførelsen af Søndervangen, Rosenhøj og Kjærslund kom der et forretningscenter i 1970 i Rosenhøj. **Rosenhøj Centret**, der nu har skiftet navn til Ravnshøj Centret, dette indeholdt oprindeligt en afdeling af Provinsbanken, Brugsen, en frisør samt bibliotek. Nu har Rosenhøj-bageren til huse i banklokalet, Brugsen er blevet til først Superland så Prisa og sidst en Aldi, i den tid-

ligere frisørsalon finder vi et pizzeria + kiosk, og biblioteket er blevet til et banko-center. Længere oppe af Søndervangs Alle havde Sparekassen til huse i de nuværende selskabslokaler.

Den 3. maj 1998 åbnede FDB en **OBS i Viby** (i snevej). Dette var en pendant til Bilka i Tilst, der åbnede i 1970. Dette medførte jo nok, at flere af beboerne i den sydlige bydel valgte at handle her. OBS blev i okt. 2002 ændret til en KvicklyXtra.

Nu er der atter ændret i området, og den oprindelige OBS er "formindsket" til en Kvickly, og forskellige kædebutikker rykker

Artiklens forfatter handler på nettet 2011

Viby Centret ca. 1970

OBS etableres ca. 1997

ind i de tiloversblevne kvadratmetre.

I forstæderne dukkede forretningscentrene op, bl.a. Viby Centret, Gellerup Centret (nu City Vest), Storcenter Nord og Veri Centret.

Viby Centret, indviet 22. oktober 1970, blev til i forbindelse med udvidelsen og fornyelsen af Viby. Nogle butikker fra "den gamle" Kongevej rykkede ind i det nye flotte center, mens andre valgte at holde. Centret blev bygget som en forretningsgade med butikker på hver side. Desuden indeholdt centret bank og posthus (som tidligere lå i den gamle hovedgade). De første mange år var det en "blæsende fornøjelse" at handle i centret. Først i 1990

blev centret til et lukket center, så man kunne gå lunt inden døre og handle. Dette gav også de forretningsdrivende mulighed for at udvide udstillingsarealet uden for forretningen.

Fremtiden med nethandel

Det sidste nye inden for handel må være nethandlen. Computeren vinder større og større indpas i de private hjem, og det giver så muligheden for at sidde hjemme og købe ind i de forskellige net-butikker. Det er jo dejlig nemt at få varerne bragt til køkkenbordet. Det kan dog have det minus, at man så ikke får frisk luft, men "murer sig inde" og let bliver asocial.

Hvad dette kommer til at betyde for de eksisterende indkøbscentre og butikker, er svært at sige, men at det vil trække handel fra disse, er indiskutabelt. Kan det betyde, at Viby Centret må lukke? Næppe, men det kan betyde en anden sammensætning af butikkerne, som allerede i dag er under stadig forandring. ■

fra Arkivskuffen.. 1954

Aarhus Stiftstidende, Åbent brev 12. september 1954

Invitation til Viby Sogneråd

Sognerødderne i Viby skal efter sigende være de rareste af samtlige kommunalmænd i Aarhus og omegn. Derfor vil jeg ikke skælde og smælde, for det kan simpelthen ikke være dårlig vilje, når de lader Fredensvang-kvarteret ligge hen i mørket som et indbydende eldorado for ugerningsmænd.

Nu ser jeg, at en række andre veje i kommunen får fint lys, men Terp Skovvej og de tilgrænsende veje må stadig nøjes med enkelte søvnige pærer, anbragt i en sådan afstand, at de ikke har fjerneste chance for at titte til hinanden. Vi har så mange stjer-
nenavne, men det kan sognerådet ikke klare den med - de lyser så lidt.

Forleden havde jeg besøg af nogle mennesker, som jeg med mange instruktioner

ud på aftenen sendte hen til stoppestedet ved hjørnet af Capellavej og Terp Skovvej. De kom tilbage igen med uforrettet sag - det var umuligt at finde noget stoppested i dette rugende mørke.

Det er utænkeligt, at sognerådet kan være rigtigt underrettet om dette. Ellers ville det forlængst have sørget for ikke at, skulle være belastet med ansvaret for de enlige kvinder og børn, der på vinter-morgener og -aftener skal bringe sig selv i fare i dette underjordiske område.

Kære sogneråd! Tag en lille aftentur i vort nabolag, men hold allesammen hinanden i hånden for ikke at blive borte eller risikere endnu værre ting.

En sådan udflugt kan kun resultere i, at det lysner for os.

Ufrivillig mørkemand..

Beretning fra Viby lokalhistoriske Forening 2010/2011

Foreningens medlemstal ligger meget konstant på omkring 450.

Årets julemøde i 2010 blev holdt den 24. november, hvor årbogen blev udleveret til de fremmødte medlemmer, og foredraget blev holdt inden for egne rækker, idet Tove Glud

Rasmussen tog medlemmerne med på en spændende og tankevækkende rejse gennem tiden ad landevejene gennem Kongsvang. Efter kaffepausen gentog Ole Linå Jørgensen, hvad han havde fortalt på landskabsvandring langs Brabrandstien fra Åhavevej til jernbanebroerne den 18. august 2010. Et forudgående regnvejr havde den 18. august fået mange til at holde sig hjemme. I mangel af tilhørende omgivelser blev der vist passende billeder til foredraget.

Vibybogen indeholdt som sædvanligt et par gode erindringsartikler. De historiske artikler havde Tove Glud Rasmussen vanen tro hovedsageligt tage sig af med blandt andet en 50 års jubilæumsartikel om Fredenskirken; men i år havde Kirsten Østergaard Melsen suppleret den historiske del med en artikel om Søndervang kvarteret.

Generalforsamlingen blev holdt den 8. marts, hvor 96 af foreningens medlemmer var mødt. Tove Glud Rasmussen og Jytte Kristensen blev genvalgt til bestyrelsen, mens Harry Bjørnbak ønskede at træde ud. I stedet blev den hidtidige suppleant Leif Nielsen valgt. Svend A. Lund blev genvalgt som suppleant, og i stedet for Leif Nielsen blev Anett Fuglsang valgt for et år. Formanden sluttede generalforsamlingen med at rette en tak til det afgangede bestyrelsesmedlem for trofast og engageret arbejde for foreningen i mange år. Efterfølgende konstituerede bestyrelsen sig med Ole Linå Jørgensen som formand, Tove Glud Rasmussen som næstformand og Jytte Kristensen som kasserer.

Efter generalforsamlingen holdt den tidligere ejer af Constantinsborg, Jørgen Pontopidan, foredrag om godsets historie og ikke mindst om sin egen tid som ejer af godset.

Den 24. maj, på en tør, men lidt blæsende og kølig forårsaften, var der byvandring i Grøfthøj- og Bøgeskovområdet ledet af Tove

Glud Rasmussen. 50-60 deltagere hørte Tove fortælle, hvad der er værd at vide om området og nogle af de huse, som deltagerne passerede. Turen sluttede med kaffe i Ravnsbjergkirkens mødelokale arrangeret af menighedsrådet.

Onsdag den 8. juni havde foreningen i samarbejde med Foreningen for Bykultur under titlen "En forstad til Århus, Viby" inviteret til byvandring i Viby. Truende skyer og regn fik dog forpurret turen, som i stedet blev til et orienteringsmøde i salen til Viby Bibliotek rigt illustreret med gamle og nye billeder af det, deltagerne skulle have set på turen.

Det sidste arrangement, der kan komme med i denne beretning, fandt sted den 31. august, hvor der var byvandring i Fredensvang. Sorte skyer og regn så ud til at ville gøre turen temmelig våd; men lige da turen var startet, blev det tørvejr. Et forudgående arbejde med at uddele orientering om turen til samtlige husstande langs ruten gav resultat, idet der trods vejret deltog mellem 60 og 70 i turen - nogle kom til, når vi nærmede os deres bopæl, og forsvandt igen, når vi havde passeret. Annemarie Bering, Jytte Kristensen og Tove Glud Rasmussen havde arrangeret turen, der sluttede med kaffe og kage i menighedslokalet til Fredenskirken

Nyheder er udkommet med fire numre i år.

Ole Linå Jørgensen

fra **Arkivskuffen.. 1896**

*John Dal, Aarhus Stiftstidende
17. august 1896*

Kongsvang

IGAAR Eftermiddags ved -4-Tiden ankom til Viby en Bande Zigeunere paa 8 Personer. De mørklødede i Normandiet hjemmehørende Vagabonder slog sig ned i en Veigrøft mellem Viby og Kongsvang, og de kogte strax Mad - Suppe med Melboller - til hele Familien.

Naturligvis var Familien velhavende: Ved Politiets Visitation af dem fremkom adskillige Sølvmonter. Ved Aftenstid søgte Banden Ly i en Hestestald hvis Eier gav dem Tilladelse til at overnatte.

JD.

Beretning fra Viby lokalhistoriske Samling 2010/2011

Året 2010-11 (oktober-oktober) har lokalhistorisk kendetegnet sig ved flere ting af væsentlig betydning for lokalhistorien i Viby og Århus. I Viby har vi haft vores webmaster Leif Nielsen ansat på fuld tid i jobtræning. Det har betydet, at vi har fået en masse registreringer og scanninger foretaget, samtidig med en grundig oprydning. Vores edb er også blevet turnet og systemiseret. Alt godt varer jo desværre ikke ved, da ansættelsen ophører ultimo oktober, og ikke kan forlænges. Der skal lyde en stor tak til Leif

for en god og kvalificeret indsats for den lokale historie.

I Århus har vi fået oprettet et Stadsarkiv med et Byarkiv for Århus, og i forbindelse hermed også fået en stadsarkivar. Det er mange års dårligt bystyre, som hermed er rettet op, især til glæde for den gamle købstad Århus, som ikke tidligere har haft et lokalarkiv (Byarkiv). I lokalarkiverne, som stadig er en organisation for sig selv, glæder vi os til at samarbejde med den nye ”kollega”.

Arbejdet i Samlingen

Der er i årets løb arbejdet hårdt på at få registreret så meget som muligt i Arkibas. Samtlige dias er scanner, og vi er godt i gang med videofilm, DVD og lignende.

Bymuseet blev nedlagt pr. 1. juli og museumsgenstande m.v. flyttet til Den Gamle By. Ved samme lejlighed besluttede Byrådet, at billedsamlingen fra Hovedbiblioteket helt uforstående skulle følge med. Det helt naturlige ville have været Stadsarkivet, hvor Billedsamlingen helt naturligt burde høre hjemme. Da billedsamlingen indeholder mange billeder fra forstæderne, er vi begyndt på en gennemgang af billedsamlingen for at "redde" Viby-billederne. Vi arbejder nu i 2 hold, hver en gang om ugen med at scanne disse billeder til vor egen samling. Vibys kulturarv hører mest naturligt hjemme i Viby, derfor skal billederne ikke "arkiveres" i Købstadsmuseet Den Gamle By. Vi lægger alle billederne ind i Arkibas, så bliver de tilgængelig for alle, når det sidste modul hængtes på vort arkiveringssystem Arkibas.

Arkibas 5 forventer vi er klar medio 2012, således at alle med en pc'er i Danmark kan se alle vore – ikke klausulerede – billeder på nettet. Det samme gælder alle andre lokalarkivers billeder i Danmark, på nær nogle enkelte Stadsarkiver, som har valgt en anden platform til deres billeder.

Udstillinger

Udstillinger er fortsat den væsentligste formidlingskilde af vore mange billeder m.v.

I årets løb er det blevet til 2 store udstillinger, og de mindre miniudstillinger, der vises ved møder og i Samlingens åbnings-tid. I november 2010 havde vi Arkivernes Dag i Bibliotekets store Sal med små 200 besøgende. En stor succes, der bl.a. var velsignet af en god presse både før og efter udstillingen, hvor sloganet blev præsenteret af STIFTEN: Med Viby i hjertet. Vi viste følgende temaer: Vejrliget gennem tiderne, De små glemte butikker, Åhavevejprojektet, samt Fredenskirken 50 år, endvidere havde vi Billedcafeen med billeder fra tidligere udstillinger.

I september i år ved Rosenvangskolens Sensommermarked havde vi en udstilling, der viste temaerne: Fredensvang, Fiskerhuset, Åhavevej-projektet, samt Brdr. Sørensens vognpark gennem årene.

Miniudstillingerne har dels været uddrag af de ovennævnte temaer, dels billeder i forbindelse med foreningens byvandring.

Artikler m.v.

Samlingen har medvirket med medarbejdere og billeder til foreningens udgivelse af Viby Bogen 2011.

Årets tema: Viby Industriområde

2011-temaet er industriområdet omkring Gunnar Clausens Vej m. fl. Området blev

udstykket omkring 1960 og bebygget de kommende år. Vi har startet et arbejde med at få registreret, hvilke virksomheder der gennem de 50 år har været i området.

2010-temaet "De små glemte butikker" er fortsat og vil blive foreløbig afsluttet med en artikel i denne udgave af Viby Bogen. Vi er dog fortsat med at indsamle oplysninger vedr. disse butikker, deres ejere og virksomhed.

Indsamling

Vi modtager fortsat en del arkivalier fra private og foreninger, mens det kniber med indleveringer fra de erhvervsdrivende.

Vore udstillinger og artikler medfører ofte, at vi får materiale ind, som giverne mindes om, "at der er et hul, som vi kan dække." Billeder kan gives til samlingen eller lånes os til scanning, hvorefter giveren får billederne retur.

Hjemmesiden

Vores hjemmeside udvikles løbende med oplysninger om Viby. Siden udvikles løbende, og er et godt sted at orientere sig om aktiviteterne i foreningen og i Samlingen.

Samtidsdokumentation

Samtidsdokumentationen er i året koncentreret om Åhavevej-projektet, hvorfra vi

fortsat har en særudstilling om projektet krydret med billeder fra området i ældre tid. Vi har indledt et samarbejde med Veje og Trafik, som står for projektet og får alle deres billeder fra projektets gennemførelse.

Samlingen

Vi har fortsat åbent for besøgende i Samlingen og på vore miniudstillinger hver mandag fra 15.30 - 17.30, dog ikke i juli måned, mellem jul og nytår og på helligdage.

Kniber det med at komme i dette tidsrum, er vi meget åbne for særarrangementer for besøg, man skal blot ringe til Samlingen eller undertegnede.

Arbejdet i Samlingen, der på grund af de beskedne forhold må ske i grupper på forskellige tidspunkter af ugen, er baseret på de 12 frivillige, som lægger den arbejdstid i Samlingens arbejde, som de kan investere. Nogle registrerer på Arkibas, andre klipper, interviewer og fotograferer mens andre arbejder med deres temaer.

I forbindelse med udstillingerne arbejder vi sammen om udstillingens indhold, opsætning og "kustodevagter". Hele arbejdet kædes sammen af et årligt Arkivmøde en lørdag i januar, hvor vi drøfter Samlingens forhold og lægger planer. Mødet starter med et besøg hos en af vore

kolleger i Sydområdet, så vi også ad den vej får inspiration til arbejdet. Gennem Arkivudvalget og Århus Syd-samarbejdet udveksler vi erfaringer med kollegerne i andre lokalarkiver i Århus.

Viby lokalhistoriske Samling er som kommunalt arkiv medlem af Arkivudvalget i Århus, som er et fælles organ for alle 22 lokalarkiver i Århus Kommune.

Klaus Klercke Rasmussen
Arkivleder

Samlingen 2010 i tal:

Åbningstider: 2 timer om ugen

(mandage fra 15.30 til 17.30)

Antal besøg: 330, heraf på Arkivernes Dag 200

Registrerede afleveringer: 64

Herved indkom bl.a. 19 arkivalier og 271 billeder, video og lignende

Forespørgsler og undersøgelser: 22 heraf skriftlige 21

Samlingen 2009 i tal:

Åbningstider: 2 timer om ugen

(mandage fra 15.30 til 17.30)

Antal besøg: 265, heraf på Arkivernes Dag 128

Registrerede afleveringer: 48

Herved indkom bl.a. 13 arkivalier og 106 billeder

Forespørgsler og undersøgelser: 20 heraf skriftlige 18

Indholdsfortegnelse over Vibybogens 3 seneste årgange:

2008

<i>Eigil Hougaard .....</i>	Mine år i Viby kommune
<i>Uddrag fra retsprotokol..</i>	Vibyborger dræbt af beruset dragon
<i>Jorgen Kvist Hansen ....</i>	Hverdagsliv på Kirkevej i 1940'erne
<i>Artikel Århus Stiftstidende ..</i>	Broarbejde paa Nordbyvej
<i>Bent Kærslund Andersen</i>	Livet på "Marken"
<i>Birte Jørgensen og</i>	
<i>Inge Hansen .....</i>	Tur i mindernes verden
<i>Erik Hall .....</i>	Hunden på disken - erindringsglimt fra Viby
<i>Tove Glud Rasmussen ...</i>	De gamle Vibygårde
<i>Ole Linå Jørgensen .....</i>	Istandsættelsen af Moesgårds hovedbygning

2009

<i>Erik Hall .....</i>	Skibet - mindernes magi
<i>Jonna Poulsen .....</i>	I små kår i Kongsvang

<i>Kirsten Østergaard Melsen</i>	Tyske flygtninge på Rosenvangskolen
<i>Klaus Klercke Rasmussen</i>	Det overordnede vejnet
<i>Jorgen V. Clausen .....</i>	Min far - Gunnar Th. Clausen

2010

<i>Anne Hinge .....</i>	Korssting og kvadratrødder
<i>Tove Glud Rasmussen ..</i>	Stednavne i Viby
<i>Henning Poulsen .....</i>	En emigrant krydser sit spor
<i>Kirsten Østergaard Melsen</i>	Løst og fast fra Søndervang
<i>Tove Glud Rasmussen ..</i>	Fredenskirken - 50 år
<i>Bjarne Gerdstrøm .....</i>	Minder fra Viby Terp og omegn
<i>Tove Glud Rasmussen ...</i>	Husmænd og gartnere i Viby
<i>Bjarne Gerdstrøm .....</i>	Aadal
<i>Finn Zachariassen .....</i>	Axels mere end firs år i samme hus

ISSN: 1601-0078
ISBN: 978-87-994085-1-1